

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DİLÂVER CEBECİ

.. FARKLI YÖNLERİYLE TÜRKLER

FARKLI YÖNLERİYLE
TÜRKLER

DOÇ. DR. DİLÂVER CEBECİ

BİLGEOĞUZ

FARKLI YÖNLERİYLE TÜRKLER

Yazar:

Doç.Dr. Dilâver Cebeci

Yayın Yönetmeni:

Oğuzhan Cengiz

Editör:

Ayla Cebeci

Kapak Tasarımı

Hüseyin Özkan

Dizgi

Şaban Demirciler

Mizanpaj

Adem Şenel

Baskı / Cilt

Tunçel Ofset

0212 501 95 85

İstanbul - 2009

Kitabın Uluslararası Seri Numarası

(ISBN): 978-605-4200-23-8

TC Kültür Bakanlığı Sertifika Numarası: 12460

© Bu kitabın yayın hakkı, yazarıyla yapılan sözleşme gereği Bilgeoğuz Yayınları'na aittir. Kaynak gösterilmeden kitaptan alıntı yapılamaz. Yayınevinin yazılı izni olmadan radyo ve televizyona uyarlamaz. Oyun, CD ya da manyetik bant haline getirilemez, fotokopi ya da herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz.

BİLGEOĞUZ

İrtibat: Alemdar Mahallesi Molla Fenari Sokak 41/A

Cağaloğlu / İSTANBUL

Tel: 0212 527 33 65 - 66 Faks: 0212 527 33 64

e-mail: bilgi@bilgeoğuz.com.tr

FARKLI YÖNLERİYLE
TÜRKLER

DOÇ. DR. DİLÂVER CEBECİ

BİLGEOĞUZ®

DİLÂVER CEBECİ

Dilâver Cebeci 1943 yılında **KELKİT**'in **DAYISI** köyünde doğdu. Annesinin köyü ise **"TÜRKMEN OYMAKLARINDAN BİR AİLENİN ADINI TAŞIYAN" MELİŞAN KÖYÜ** dür. Cebeci'nin dedesi olan, bu bölgenin önemli ailelerinden **"SELİM HOCA"** da bu köydendir. Fakat maalesef bu eski köyün adı bugün değiştirilmiş ve yerine başka bir ad konulmuştur. Bu köyün adında kayıtlara göre **"MELİŞAN"** veya **"ELMELİK"** ihtilafı da vardır. Annesinin köyü, cemaat adı olarak bildiğimiz **"Meleş"**, **"Melaş"**, **"Melekşalı"** veya **"Melikşalı"** kelimelerinden Melişan'a dönüşmüş olmalıdır. Bu köydeki aşiretin parçaları, aynı zamanda İçel, Adana, Tarsus sancakları ile Saruhan sancağı (Gördes kazası)'nda da bulunmaktadır. Buralar tamamen Türklerin oturduğu köylerdir. Babasının ve kendisinin köyü Kelkit 'e tabi köylerden **"Dayısı"** köyüdür. Bu köy 1516 'da ıssız ve harap bir köydü. 1530 'da köyde 7 sipahizade, 1592 'de 10 nefer, 7 sipahizade bulunmaktaydı. Ürünleri buğday, arpa ve sebze, geliri 1516'da tahminen 2000 akçe iken 1530'da 2225'e 1591 'de 5999 'a yükselmiştir. Bugün ilçe merkezine bağlıdır. Birçok akrabasının bulunduğu köyün adı saşan manasına gelen **"DELİLER"** köyüdür.

Dilâver Cebeci 5 yaşında iken ailesiyle birlikte KIRIKKALE'ye gelip gelip yerleşmiştir. Gençlik çağları burada geçmiştir. Fikir ve sanat hayatının şekillenmesinde KIRIKKALE 'nin çok önemli bir yeri vardır. Kardeşleri ve bazı akrabaları hâlâ KIRIKKALE'de ikamet etmekte ve bu vesile ile buraya gidip gelmektedir. Birçok arkadaşları ve aile dostu da vardır. Onun için KIRIKKALE ile olan bağlarını kesmemiştir.

Dilâver Cebeci 30 yılı aşan bir süredir gerek şairliği gerek akademisyenliği gerekse **"Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi"** Müstear ismi ile yazdığı mizahi yazılarla fikir ve gönül dünyamızın usta mimarlarından biri olarak önemli hizmetlerde bulunmuştur. Halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 'nde Öğretim üyesi olarak hizmet vermekle olan Cebeci 2 çocuk babasıdır.

Çok yönlü bir sanatçı olan Cebeci 'nin; Hun Aşkı (şiir) 1973, Din Bilgisi (Lise 3) 1981, Din Bilgisi (Ortaokul 3) 1981, Mavi Türkü (Mensureler) 1983. Büyü (piyes) 1984, Şafağa Çekilenler (şiirler) 1984, Devranname (Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi) 1984, Ve Sığınırım İçime (şiir) 1992, Tanzimat ve Türk Ailesi (Araştırma) 1993, Evliya Çelebi Çocuk Kitapları Dizisi 1993. Seyranname (Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi) 1997, Sitare (şiir) 1997, Asra Yemin Olsun ki (şiir) 2000, Men Kazanga Baramen (Seyahat Notları) 2000, Türk'e Dair (Araştırma) 2001, Divan Şiirinde Kadın (Araştırma) 2001. isimli eserleri neşredildi...

TÜRK SÖZÜ

Uygurlarda, devlet ve millet anlayışı, Türk adı onlarda çoğu zaman “erk” yani “güç” ve “kuvvet” sözü ile birlikte geçmeye başlamıştı. “Erk, Türkleriniz” veya “Erkler, Türkler” gibi... Türk sözü, “Erk” yani “güç” lü karşılığıdır. “Olgunluk” da “Türklük” idi. Olgunlaşmış gençler için “Türk yiğit” veya “Türk kızlar” gibi sözler söyleniyordu. Uygurlar’ın bu anlayışı KAŞGARLI MAHMUD çağında da devam etmişti. Alp ASLAN ve Kaşgarlı Mahmud çağı yani XI. yüzyılın ikinci yarısı Türklerin “Türklük şuuru ile gururunu” tam olarak duydukları bir dönemdir. Kaşgarlı Mahmud’a göre Türkler’e “Türk adını ulu Tanrı vermiştir.” Aynı kaynak bunu tanıklamak için ayrıca bir hadis de veriyordu. Bu hadis ne kadar doğrudur bilemeyiz ama değerli olan GÖKTÜRK’ler gibi bu çağda da Türk kavminin buna inanmış olması idi. Bizanslılar, kuzeyden Avrupa’ya gelen, güneyden de Anadolu’nun içlerine yayılan Türkler’in hepsine birden, yalnızca “Türk” demişlerdi. Biz Selçuklu, Osmanlı demişiz ama Bizanslılar daha doğruyu görüp, böyle bir ayırma yapmamışlardı. Türkler’in oturduğu memleket “Türk yurdu” ve “Türkiye” yurdu demektir. Marka Polo, Anadolu’dan geçerken, Anadolu’ya “Turcia Minor” yani “Yeni Küçük Türkiye” xxxxxx da “Türk Dünyası” için “Arz üt-Türk” demişlerdi. Bu göçler, yeni vatan kurma maksadını güden büyük çapta fütuhat vasfındadır. Tarihte Türk yayılmalarının diğer bir şekilde “sızma” diyebilece-

ğimiz yoldur ki, bazı kalabalık boylardan ayrılan grupların veya ailelerinin veya sağlam yapılı gençlerin yabancı devletlerde hizmet almaları suretinde belirir. Ön Asya ve Orta Asya'nın şiddetli iklim bölgelerinde iklim unsurlarının (bilhassa sıcaklık ve yağış) seyri sabit olmadığı gibi, bunların tesiri altında bulunan alaka-lı hadiselerde (akarsuların akımları, boyları, göllerin ve iç denizlerin seviyeleri, bitki örtüsü gibi tabii hadiselerle, insanların yer değiştirmeleri, hayat tarzları ve benzeri beşeri hadiseler) birtakım değişmelere maruz kalmaktadır. Kürenin muhtelif bölgelerinde, bilhassa çöller, yarı çöller ve bozkırlar sahasında yapılan müşahedeler buralarda muhtelif devirlerde bir takım değişikliklerin meydana geldiğini ortaya çıkarmıştır. Bu bozkır bölgesinin senelerce yağış almayışı ve yağış rejiminde görülen bir değişme burayı çöl haline getirebilir. Afrika ve Asya da tamamen kuru-yan göller olduğu gibi, yağışlı ve kurak devrelerin birbirini takip edişi bu kıtaların bazı yerlerinde göl seviyelerinin yükselip alçalmasına yol açmıştır. Yağışlarda görülen bu değişiklikler, ziraai ve iktisadi hayatı yakından ilgilendirmektedir. Böylece buzul devirlerinin sonundan beri tesirini gösteren kuraklaşma büyük istilaların amili olarak çıkıyordu. Bu görüşü tenkit edenler devamlı kuraklık faraziyesinin Batı Avrupa'da buzul devri sonrası iklimlerinin tekâmülünde tespit edilen değişmelerle pek bağdaşmadığını ileri sürmüşlerdir.

MALAZGİRT SAVAŞI ÇAĞINDAN BİR VESİKA

Tanrı'nın "devlet güneşini" Türk'lerin mülkleri üzerinde gördüm. Türk adını, Tanrı verdi. "Onları yeryüzüne hükümdar (melik) kıldı. Zamanımızın hâkanlarını onlardan çıkardı. Dünya milletlerinin "idâre yularını" onların ellerine verdi. "(Tanrı) onları (Türkler'i) herkese üstün eyledi. Kendilerini, "hak üzerine güçlendirdi." Onlarla birlikte çalışanları, onlardan yana olanı, "âzîz kıldı." Türkler yüzünden onları her dileklerine erişti. Bu kimseleri, kötülerin –ayaktakımının- "şerrinden korudu" Yani âsâyişi kurdular. Oklarından korunabilmek için, akli olana düşen şey, bu adamların, "Türkler'in tuttuğu yolu tutmak oldu" Derdini dinletebilmek ve Türkler'in gönlünü alabilmek için, "onların dilleriyle" konuşmaktan başka çare yoktur. Bir kimse kendi takımından ayrılp da, onlara (Türkler'e) sığınacak olursa, o takımın korkusundan kurtulur. O adamla birlikte, başkaları da (Türkler'e) sığınabilir." "And içerek söylüyorum: Ben Buhârâ'nın sözüne güvenilir imamlarından birinden ve ayrıca Nişâburlu bir imamdan işittim. İkisi de senetleriyle bildiriyorlar ki, Peygamberimiz kıyamet belgelerini, âhir zaman karışıklıklarından (söz açarken) Oğuz Türkleri'nin ortaya çıkacakları nı, söylediği sırada, Türk dilini öğreniniz! Çünkü onlar için,

uzun sürecek devlet ve hâkimiyet vardır! Buyurmuştur. Bu söz, yani Hadis doğru ise “Vebâli kendilerinin üzerine olsun, Türk dilini öğrenmek çok gerekli (Vâcib) bir iş olur. Yok, bu söz (hadîs) doğru değilse, akıl da, bunu emreder.

TANRI'NIN TÜRKLERİ ERKEN TÜRKLER

En eski çağlarda Türklerin kendilerine On ve Ok dediklerini, On Oyul şeklinde devletler kurduklarını görüyoruz. İslamiyetten önce 1517 de kurulan devlet ATOYBİL devletidir.

Ata, tanrıya kavuşmuş ruh demektir. At, canın Tanrıya kavuşmak üzere atılması anlamına gelir. Tabii ata, daha sonra baba, anlamında da kullanılmıştır. At -Oy-Bil demek ise Tanrı tarafından kurulan devlet demektir. İ.Ö. 1517'de kurulan devlette Tatar sözü kullanılıyor. Türük sözü ise, İ.Ö. 879. Yıllarında ilk defa geçiyor. Erenköyyazıtında, Çilgiri yazıtında, Ertürkçe'de, Protogrekçe'de, at kelimesi çeşitli şekillerde geçiyor. Tatar sözünün kökünün de 'At ata' sözünden geldiğini Rus Nikolsky söylüyor. 'Oğuz' ise, öbür dünyaya geçmek için gerekli şartları gerçekleştirmiş kişi anlamındadır. Yazıtlarda on-uyul liderliğinden söz edilmektedir ki, en eski Türk devletinin adı budur: On-uvul (On federasyonu) Almatı'dan 55 km uzakta, Issık kurganın bulunan gümüş kaptaki yazıda ise, ölen devlet başkanın og haline geldiği belirtiliyor. Yâni bugünkü algılamayla cennete gittiği söyleniyor.

Üçüncü Devlet: At-oy Bil Devleti

Bu devletin kuruluşunda on bin yıl önce kara buzlarının erimesi, Hazar ile kara denizin birleşmesinin de rolü vardı. Bu devletin efsaneleri, abide olarak İ.Ö 517 yılında dikilen yazıtlara ya-

zıldı. Bilgi Kağan ve ilbilge Katun diye okunan kişiler İ.Ö 1517 yılını göstermektedir. Çünkü yaradılıştta meydana gelmiş olan halkı kalkındırmış olan kişiler diye bunlardan söz edilmektedir. AT – İL devletinin adı, (At-oy-bil) mukaddes halk anlamına geliyor. At, tanrıya ulaşan kuralları olan halk. Türk kelimesi de Oğuz kelimesi de o zaman için dîni kavramlardır. Bu durumda AT-İL; teninden atılarak, yani çıkararak cennete giden insanların halkı demektir. 12 hayvanlı takvim Türk takvimidir. Pra Mısırlıların, Perslerin, çinlileri, saltanat takvimleri vardı ama genel bir takvimleri yoktu. Takvim, çinlilerde $12 \times 6 = 60$ yıl esasına, Türklerde ise $12 \times 12 = 144$ yıl esasına dayalıdır. Türkler takvimlerini kendi devletlerini kuruluş yılı ile başlatır. Türk devleti Fare yılında kurulmuştur. Semerkant'ın zaptında bu takvim kullanılıyor. Orhun yazıtları yanlış okunmuştur. Benim kanaatime göre bu yazıtlar M.Ö.565-575 yıllarında dikilmiş ama bin yıllık eski tarihi de anlatıyor. Bu eski tarihlerde 565 yılındaki olaylar birbirine karıştırılarak çevirirseniz benim tesbit ettiğim tarihleri bulursunuz. Generaller Türk takvimine göre, kağanlar ise saltanat takvimine göre yazmış mîlattan sonra bu taşlar okunmaz hale gelmiş.

İSLAM'IN KABÜLÜNDEN ÖNCE TÜRKLER

Eski Türklerde cenaze törenleri (Yağ) hakkındaki en erken tarihli bilgileri Çin kaynaklarında buluyoruz. Hunların ahşap tabut kullandıklarını bunları altın ve gümüş işlemeli kumaşlarda veya kürklerle örttüklerini bu kaynaklardan öğreniliyor. Türklerin savaşta kullandığı, kargı, mızrak, süngü, kılıç ve kalkan gibi silahları arasında en yaygın ok ve yay'dı. Hun hükümdarı, Mete'nin icat ettiği söylenen ıslık çalan ya da vızıldayan oklar, düşmanın disiplinini ve moralini bozması açısından özellikle önemliydi.

KURBAN KAZANLARI

Yoğ törenlerinde at ve koyunların kurban edildiği ve büyük bölümünün merasim sırasında yenildiği biliniyor. Kazanlarda pişirilen etler kişilerin rütbesine göre dağıtılırdı. Bazı kurganlarda yoğ merasiminden artan binlerce hayvan kemiği bulundu. Sinema törenlerinin en yaygın keçe üzerine oturtulan han adayının batıya doğru dokuz defa çevrilmesiydi. Bu işlemden sonra ipek bir kumaşla boğaz sıkılırdı. Ve neredeyse baygın hâle gelmiş odaya kaç yıl hükümdar olacağını sorulurdu. Çıkan seslerden ne kadar hükümdarlık yapacağını anlamaya çalışılırdı. Çin kaynakları da Göktürk sülalesinin kurucu-

sunun kardeşleriyle katıldığı sınamada en yükseğe sıçrayarak han seçildiğinden söz eder.

KENDİNİ GÖSTERME SANATI

Savaş yeteneğini ve askeri gücü yetiştiren sıporlar Proto-Türklerden ve hunlardan itibaren Türkler arasında yaygınlık kazandı. Sürek avı, at yarışı, okçuluk, at ve deve güreşleri, güreş ve akrobasi bu sıporlardan bazıları. Akrobasi, sıportif anlamının dışında bayram, festival gibi özel günlerde eğlendirici bir özellik de taşıyordu. Hun ve Göktürk canbazları ile tehlikeli gösteriler yapan akrobatlar, bazı heykeller bulunmuştur. Uygur Hükümdarı Aslan Kağan'a gelen bir Çin elçisi Uygurlarda müziğe büyük bir ilgi olduğunu anlatıyor. Uygurlar'ın, saza benzer iki çalgıları vardı.

KORUYUCU TEPELER

Yer altına inşa edilen kare veya dikdörtgen şeklinde bir mezar yapısının üzerine taş ve toprak yığılarak oluşturulan bir tepeden ibaret kurgunlar, orta Asya'da Neolitik çağdan itibaren görülüyor. Aslında "Kurgun mezar odasının üzerinden koruyucu tepeye verilen ad ve "Korugan" kelimesinden geliyor. Kurganlardaki mezar odalarının yapımında çok sayıda karaçam tomruğu kullanılmıştı. Bunlar çivisiz olarak birbirine geçiriliyordu. Mezar odası kat kat tomruklarla örtüldükten sonra üzerine dallar, ağaç kökleri, taş ve toprak yığını ile kapatılıyordu.

BAĞLILIK TUTAMI

Hun kurganlarında kesilip bir başlığa takılmış ya da atkuyruğu şeklinde bağlanmış kadın saçlar yaş ve bağlılık ifade ediyordu. Türkler çok eski devirlerde ata binip savaşa giderlerdi.

Türkiye dışındaki ülkelerden İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, Yunanistan, Çin, Japonya'da durum böyle değildi. Türkler at'a ayrı bir önem verirlerdi ve atı savaşa göre Özbekistan gibi Türk Cumhuriyetlerinde at Türklerde olduğu gibi savaşçı olarak yetiştirilirdi. Moğollar 1402 yılında mükemmellikleri sebebi ile Türkiye'ye ve Arabistan'ı yakıp yıktılar. Moğolların savaşlarıyla Mekke, Medine, İran, Irak gibi birçok ülke alındı. Birçok insan öldürüldü. Moğolların başındaki hükümdar olan TİMUÇİN, doğduğunda elleri kapalı olup açtıklarında ise kan doluydu. Başka ülkelerde bulunmayan at mücadelesi sadece Türkler'de mükemmeldi. Türklerin müthiş savaşmalarının sebebi olarak şunları ekleyebiliriz: Geceleri kesinlikle uyumayıp sürekli hareket halinde olmaları, atların son derece sür'atli hareket etmeleridir. Savaş esnasında atın kuyruğunun bağlanması da Türklerle özgüdür. Günümüzde hanımların saçlarını arkadan bağlayıp atkuyruğu demelerinin asıl sebebi budur. Osmanlı İmparatorluğunda, Kanuni Sultan Süleyman döneminde de aynı savaş tekniklerini görüyoruz. Kanuni Sultan Süleyman atın üzerinde ilk sağ elinde, sol elinde kalkan ve ok ile savaşırdı. Atın kuyruğu ise yine bağlanırdı. Bu sadece Türklerle aittir.

ÖLÜYE SUNULAN

Öbür dünyada yaşayacağına inanıldığından ölen kişinin organları çıkarılarak mumyalanırdı. Ceset ağaçtan oyulmuş lahit içine sırt üstü veya başı doğuya yönelmiş şekilde yan yatırılırdı. Hunların ahşap lahithlerini altın ve gümüş işlemeli kumaşlarla veya kürklerle örttüğü anlatılır. Ölenin sevdiği, silahlar, günlük hayatta kullandığı çeşitli eşyalar ve takılar da mezara konurdu. Gelenlerin ölü için hediyeler ve törende kurban edilmek üzere hayvanlar getirdikleri de anlaşılmaktadır.

KÜÇÜK YURT

Türklerden ve Hunlardan itibaren yaygın olarak kullanılan mesken çadırdı. Tipi yurttur. Açılan ve kapanan başka bir yerlere gitmek için hemen alır götürülür. Kubbe kısmındaki açıklık belirli zamanlarda kapatılır. Ortada bulunan ocağın dumanının çıkması için de açık bırakılırdı.

AÇILAN KESİLER

Atkuyruklarının düğümlenmesi ya da örülmesi eski Türklerde yas ifadesiydi. Kurganlarda örülü veya bağlanmış olarak kesilmiş atkuyruklarına rastlanmıştı. Ancak, Türkler çok eskiden beri savaşlara giderken daha süratli olduğu zaman atın arkasındaki atkuyruğu bağlarlar. Kuyruk bağlama âdetini sadece Türkler yapıyorlardı. Türkler at'ın üzerinde kısa bir süre uyurlar; eger'in altında sakladıkları eti yerler ve hiç durmadan yol alırlardı. Düşmanın önüne, beklenenden daha az bir süre de çıkarak onları şaşırtırlardı.

İMRENİLEN SAVAŞÇI

Süvariler ve atlar örme demir, devri veya ahşaptan yapılan ve vücudun kol, diz ve karın bölgelerinde yoğunlaşan ince plakalarla kaplı zırhlar giyerdi. Başta bir tulga bulunurdu. Bu tulgaya rütbe işaretli olarak tüy takılırdı. Çinliler, zaman zaman Hun askeri kıyafetlerini araç ve silahlarını örnek alırlardı, kendi ordularında da yenilik yapma gereğini duymuşlardır.

RUHLARLA BAĞ

Eski Türkçe karşılığı “Kam” olan şaman kelimesi, kök itibarıyla Tunguzcadan Rusca'ya oradan da bilimsel Literatüre geçmiştir.

Şaman, var olduğuna inanılan ilahlar ruhlar ve insanlar arasında ilişki kuran kişidir. Şamanlar, kötü ruhlardan kurtulmak, onlara kurban sunmak, hastalık sağaltmak, ilah ve ruhlardan yardım istemek amacıyla ayinler yapardı. Mezar sahibinin en sevdiği atın ve kullandığı eşyaların yakılıp belli bir günde mezara konduğuna bilgiler var. Atların kurban edilerek gömüldüğünü anlaşıyor.

KAN AĞLAMAK

Göktürklerde, Hunlarda ölenin akrabalarının cesedinin bekletildiği çadırın kapısı önünde yüzlerini bıçakla kesip ağladıkları biliniyor. Ölümünün doğurduğu büyük üzüntüyü anlatıyordu. Sonraki devirlerde devam etmiş, günümüze kadar “KAN AĞLAMA” ve yüz kesme ile ilgili sahneler Uygurlardan günümüze kadar ulaşmıştır.

LABİRENTTEKİ KAĞAN

Bazı Hun mezarlarında küçük masalar üzerinde, ölünün öbür dünya da yemesi için tabaklar veya kazanlar içine et parçaları konulduğuna da rastlanmıştır. Büyük kurganlarda çoğu dehlizlerle mezar odaları bulunuyor. Alt alta iki ya da üç kat olabiliyordu. Cesedin konulduğu lahit ise ulaşılması en zor olan odada, en alt katta bulunuyordu. Bu alt katın tabanı bazen taş döşemeliydi. Orta Asya topraklarındaki ana yurdumuzdan göç etmek zorunda kaldığımızdan sonra 1071 yılında ALPARSLAN komutasında Malazgirt kapısından Yüz binlik bir orduyla, 300 Binlik Bizans Ordusunu perişan ederek muazzam bir zaferle Anadolu'ya girdik. Zamanla Anadolu'daki Bizans ve diğer unsurların hâkimiyetini tamamen 1000 yıla yakın bir zamandır önce Selçuklu sonra Osmanlı önderliğinde göçebelikten yerleşik düzene geçerek, İslamiyet'in Fetih ruhuyla topraklarımızı

hâkimiyetimizi sapa-sağlam kıldık. Bugün Türkiye Cumhuriyeti olan devletimiz binlerce yıllık devletlerimizin devamıdır. Moğol istilasını altında kalan Anadolu Türk Vatanı zor durumda kalsa da Millet ve Devlet şuûruyla kısa sürede toparlandık. Anadolu'da 3 binlik, 5 binlik, 10 binlik nüfuslarla yaşadığımız yerlerde bugün milyonluk şehirler inşa ettik. Bugün dedeleri Orta Asya topraklarından göçen Türkler Anadolu'da 80-90 milyonluk bir millettir. Türk milletinin bu büyük ve köklü gücünün altında yatan unsurlardan birisi de hiç kuşkusuz ırka değil "Töre"ye bağlı bir millet olmasıdır. Çünkü Türk kelimesi töre'ye bağlı olan demektir. Töre'ye uyan biz Türkler pek çok boydan oluşmuş bir millettir. Anadolu'ya göçen Türklerin boyları genelde önce 2'ye ayrılır. Bunlar, Üç-Oklar ve Boz-Okar'dır. Üç-oklar, Gök-han oğulları, Dağ-han oğulları, Deniz-han oğullarıdır. Bunların 12 adet küçük boydan Boz-oklar ise Gün-han oğulları, Ayhan-oğulları, Yıldız-oğullarıdır. Türkiye'deki köylerin dağ tepelerinde, vadilerin biçimsiz yerlerinde, ana yollardan uzak olması tarihsel bir olayın sonucudur. Moğol'lar Anadolu'yu işgal ederek büyük bir yıkım ve kıyım yaptıklarında Türkler çok küçük topluluklar halinde gözden uzak yerlerde köyler kurdular. Halbu ki Türkler bir yere boylar halinde yerleşirlerdi. Böylece birlikten güç doğar, iktisadi, askeri, kültürel ve sosyal hayat dirlik içinde gelişirdi. Bunlar da 12 küçük boydan oluşur. Bugün bu boy isimleri biz Türklerin hala 2007 yılında dahi çocuklarına verdikleri isimler olması pek manidardır. Biz Türkleri kıyamete kadar sapa-sağlam ayakta tutacak ruh işte budur. Ayrıca, belirtelim ki Türkler içinde Anadolu'ya göçen 24 boyun kadın ve erkekleri hem Töre'ye bağlılık hem de yüz ve beden güzelliği olarak gayet üstündürler. Bu maksatlarla bir örnek teşkil etmesi için, Anadolu'ya göçüp 21.yüzyıla kadar birliğini sürdüren 24 boydan biri olan Üç-Oklar'ın Gök-Han oğullarından Çebni'leri yakından tanıyacağız.

ESKİ TÜRKLER

ÇEPNİLER

Câmiüt-Tevârih'e göre her dört kardeş boyun toylarda yeni şölenlerde koyunu etinden yiyecekleri kısım belirlenmiştir. Buna da ÜLÜŞ (Pay) denilmektedir. Buna göre Bayındır, Becene (Peçenek) Çavuldur, (Çavundur) ve ÇEPNİ boyuna mensup olanlar koyunun “sol karını yağrın”, yani sol kürek kemiğinin bulunduğu kısmını yiyeceklerdir. Koyunun bu tarafının etinin en değerli kısmı sayıldığı anlaşıyor. Çünkü “Sağ karnı yağrın” yani sağ kürek kemiği kısmı da en itibarlı boy sayılan KAYT ile kardeşlerine ayrılmıştı. Çepni ve kardeşlerinin ongunları da Sonkun (Sungur) dur. Sunkun doğan türünün en ünlü avcı kuşudur. Bu kuşun adı eski Türkler tarafından şahıs adı olarak kullanılmıştır. Selçuklular devrinde birçok Türk beyinin Ak Sunkur (Sungur), biliyoruz. Ancak bu ongunlar olsa olsa İslamiyet'ten önce, çok eski zamanlardan kalma olabilir. Kaşğarlı Oğuz boylarının ongunlarından söz etmiyor. Çepni'nin manasına gelince, Kaşğarlı Oğuz boylarının taşıdıkları isimlerin mânâsına gelince, Kaşğarlı Oğuz boylarının taşıdıkları isimlerin mânâları hakkında bilgi vermiyor. Reşideddin'e göre ise ÇEPNİ, “Nerede yağı¹ görürse hemen savaşır” demektir. Bunların damgası (), sembolü ise “Sunkur” şeklindedir. Bilindiği üzere Oğuzeli orta Asya'da, Aşağı seyhun boylarındaki yurtlarında yaşarlarken X. yüzyıl ile XI. Yüzyılın başlarında kendiliğinden İslâmiyeti kabul

1 Yağı: Düşman

etmiştir. Müslûman olmaları üzerine Mâverâünnehir (Başlıca Semerkand-Buhara bölgeleri) komşuları onlara Türkmen adını vermişlerdir. Oğuzlar yabancıların kendilerine vardığı Türkmen adını uzun bir müddet benimsememişler ise XII. yüzyıldan itibaren Türkmen adı her yerde Oğuz adıdır. Kınık boyuna mensup Selçukluların idâresinde Oğuz elinden bir küme XI. yüzyılın ortalarına doğru Horasan da Selçuklu devletini kurmuştur. 1046 yılında Selçuklu hükümdarı ALP ARSLAN'ın 1071 yılında Malazgirt savaşını kazanması üzerine de Anadolu'da yurt edinme faaliyetleri başlamıştır.

SELÇUKLU DEVLET

1040 - 1157 yılları arasında hüküm sürmüştür. Tuğrul Bey tarafından kurulmuştur. Tuğrul Bey Gaznelileri Dandanakan savaşında yenerek Selçuklu devletini kurmuştur. Mâverünnehirde yurt bulmakta zorlanan Selçuklular batı yönünde yurt arayışına çıkmışlardı. Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey ağabeyinin emriyle keşfe çıkarak Anadolu'yu araştırmıştır. 1015-1018 yaptığı etüt çalışmalarının sonucunda Anadolu'nun olabileceğini ağabeyi Tuğrul Bey'e bildirmiştir. O dönemde Anadolu'da yaşayan topluluklar Bizans'ın zulmünden bıkmıştı. Bunun için Selçukluların Anadolu'da ilerleyişini desteklemişlerdir. Ayrıca Bizans'ın Anadolu'nun doğu sınırlarına yerleştirdiği topluluklar Selçukluyu durduracak güçte değildi. Selçuklu'nun Anadolu'da ilerleyişi, Bizans'ın harekete geçmesine neden oldu. Bizans'ın ordusu, kalabalık olmasına rağmen milli ve mânevi bağ olmadığı için savaş kazanacak durumda değildi. Bizans'ın komutanı Romen Diyojen askerinin kalabalığına ve ekonomik gücüne çok güvendiği için "Biz İsfahan'da hayvanlarımız da Hemedan'da kışlar" diyerek zaferi imâ ediyordu. Ama zafer imâ ederek değil savaşarak kazanılırdı. Yapılan savaşta büyük bir hüsrana uğramıştı. Uz ve Peçeneklerin Türklerin safına geçmesi, Bizans askerlerinin güçlü bir birliktelik kuramaması, Türkler'in savaş durumları sonucunda Bizans ordusu yenilmişti. Savaşın sonunda Türk elçisinin tahmini çıkmış, Bizans'ın hayvanları Hemedan'da

kışlamışlardı. Romen Diyojen büyük kuvvetli ve kalabalık olmalarına rağmen mahvoldular. Türkler, sağlam iyi savaşan sacede Türk olan bir devletti. Çünkü tarihi okumayan ve tarihini bilmeyen bir milletin sonu, senin gibi olur. Hiç tarih okumamıştır. Fakat Türkler de iyi okuyarak her şeyi iyi anlıyordular. Romen Diyojen Alparslan tarafından yakalandı. Alparslan “Ben esir düşseydim, sen ne yapardın.” diye sorunca Romen, “düşmana yapılması gerekeni” dedi. Alparslan, şimdi sana ne yapacağını sanıyorsun? Romen Diyojen, beni öldürebilirsin, Alparslan, İmparatoru misafir edip İstanbul’a dönmesi için serbest bıraktı. 10.000 dinar yol harçlığı olarak, para vererek gönderdi. İstanbul’a dönünce, Dukas’ın askerleri tarafından tutuklandı. İki gözüne mil çekilerek kör edildi. Alparslan tam bir civanmertlik örneğini yaptı. Onu serbestçe gönderdi. Eski zamanlardan beri, Türk bu durumdakileri öldürmeyip serbest bırakırdı. Bu Türklere has bir özelliktir. Alparslan’ın yüzlerce yıl sonraki neslinin Çanakkale’de, Yemen’de, Sakarya’da, İstiklâl (Kurtuluş) savaşında bile atalarından gelen bu insanlık yüceliği görülmüştür.

“İstikâl marşı” Atatürk’ün zamanında yazılan Mehmet Akif Ersoy’un en mükemmel şiiridir;

Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilal!

Kahraman ırkıma bir gül ne bu şiddet, bu celal.

KERVANSARAYLAR

Anadolu'daki kervansaraylarda yolcular zengin-fakir, hür-köle, Müslüman-Hıristiyan ayrımı gösterilmeksizin üç gün boyunca ücretsiz bir şekilde ağırlanıyor ve insanlara eşit bulunulurdu. Buralarda hastaların hizmetleri de görülürdü. Yoksulların ayakkabı ihtiyacı bile giderilirdi. Kervansarayların masrafları hayırsever halk ve devlet tarafından karşılanırdı. Kervan saraylar milletimizin misafirperverliğinin kurumlaşmış bir hâliydi.

Hasan Sabbah Manyaklığı

Bunlar, X.yüzyılda başlayarak Müslümanların kafasını üç asır boyunca karıştıran hedeflerine ulaşabilmek için her yolu meşru gören kişilerdi. Hasan Sabbah ve adamları Türk-İslâm devletlerinin değerli yöneticilerini ve Sünni İslâm âlimlerini hedef almışlardı. Böylece güçlü Türk-İslâm devletlerini dağıtmak, İslâm saffetini bozmak istiyorlardı. Alamut Kalesinde karargâhını kuran Hasan Sabbah uyuşturucu (haşhaş) verdiği adamlarını birer cani hâline getiriyor ve istediğini yaptırıyordu. Hatta uyuşturulmuş adamları kendilerini aldıkları emirle uçuruma atarak intihar ediyorlardı. Bu adamlar devlet ricâlinin yatak odalarına kadar girip çıkıyorlardı. Alamut Kalesi ve Hasan Sabbah'ın işi Türkler tarafından bitirilmiştir. Hasan Sabbah 1124 yılında gebermiştir.

MALAZGİRT

1071 Malazgirt zaferinden önce Anadolu'da Türklerin vardığı bilinmekle beraber, ancak bu tarihten sonra Anadolu'nun kapılan tamamen Türklere açılmış oldu. Malazgirt zaferinden sonra büyük Selçuklu sultanları, Türkmenleri Anadolu'ya sevke başladılar. Kutalmışoğlu Süleyman (1070-1080) etrafında toplanan Türkmenler, Konya'yı fethettikten sonra Batı Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirdiler. İşte bu sıralarda 24 Oğuz boyundan Eğmürler ve Salurlar boyuna mensup Yalavaç toplulukları Antiochia'nın batısına yerleşerek buraları yurt edindiler. Ancak bölgede Türk-Bizans hâkimiyet mücadelesi 1176'ya kadar devam etti. 1176 Myriokefalon zaferinden sonra bu bölgede kesin Türk hâkimiyeti sağlandı. Bu bakımdan Myriokefalon savaşının Yalvaç tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın 1205 yılında Yalvaç ve civarını hâkimiyeti altına almasıyla bu bölgede Selçuklu Türk müessesleri teşekkül etmeye başladı.

SEYAHÂTNAMELERLE YERLEŞİK

MABETLER OLDUĞU BİLİNİYOR

Buna kış, yaz, yağmur, rüzgâr, su, gece, gündüz, ölüm, hayat ve yer gibi varlıklar için "ayrı ayrı birer tanrı bulunduğuna, en büyük tanrının da gökte yaşadığına inanırlardı." Sözleriyle, Tanrı ile melekler, periler, cinler vb. ayrı özelliklerin karıştırıldığını görüyoruz. İbn-i Fadlan'ın, gerek Araplık bilinci, gerek başka inançları kötöleme gayreti, gerek o ülkelerin dilini doğru dürüst bilmeden ve içlerinde yeteri kadar bir gözleme girişmeden verdiği hükümlerin (yargıların) bir eleştiriye lüzum olduğunu belirtmek isteriz. İbn-i Fadlan'ın bu hikâyeleri, Başkurt Türklerinden olan Bilgin Prof. Abdülkadir İnan'ın söylenilenlerin hakikati üzerine şüphelenip yeni bir araştırmaya girişmeden

kitabına alışını uygun, doğru bulamadığımızı tekrarlamak isteriz. Zira İbn-i Fadlan (Ruhlar ve Melekler) de Tanrı gibi görme hatasına düşüyor. Bir dinin gerçek unsurlarını doğru bir tahlil ve değerlendirme ile ortaya koyamıyor. İslâmi taassubu yanında, Arap Şovenliği, dilini lehçesini bilmediği yerlerde dolaylı söz toplaması, hikâyeler, mitolojileri dinle karıştırarak derlemesi, her zaman ilmi ve gerçeğe uygun bir malzeme getiremiyor. Yazık ki Türk Kültür hayatında bu gibi seyyah ve bazı düşünürlerin anlatıları doğruluk derecesinden şüphe edilmeden sürekli surette tekrarlanıp nakledilmektedir. Artık kesinlikle kabul edilmesi gereken bir noktada Türklerin büyük çoğunluğunun yerleşik olduğu bugünkü buluntularla ve Seyâhatnâmelerle ve eldeki yeni belgeler incelenirse anlaşılacaktır. Yedisu ve Sırderya Irmağının doğu bölgesini kaplayan, 9-10 yüzyıllardaki Karluk Türklerinin mâbetleri olduğu kesindir. Bu mâbedler yanmayan veya yanmaz bir hâle getirilen ağaçlardan yapılmıştır. Duvarlarından eski Türk Hakanlarının resimleri vardı. Hatta evleri de yanmayan ağaçtan yapılmıştır. Bu yönü 10. Yüzyıl Arap Seyyâhı Ebu Dulef de belirtmektedir. Böylece bin yıldan önce Türklerin bir bölümünün yerleşik olduğu, ağaçtan evleri bulunduğu, mâbedler yaptıkları, hatta çok daha önceleri belli yerlere yazıtlar anıtlar diktikleri onların birçoğunun yerleşik bir köy ve kent hayâtı yaşadığını göstermektedir.

Nur Dağından Gelenler

*Onlar bu dünyaya niye geldiler
'Li ya'budun' diye diye geldiler.*

*Konaklı, sofralı tuğralıydılar
Bir dilim ekmekle doya geldiler.
Eline, beline, diline sahip
Kalpleri nurla yuya geldiler.*

*Burçlar her taraftan çağırıyordu
Onlar yıldız ile aya geldiler.
Ünlü şehirlerde ünsüz gezdiler
Bazen de bir sessiz köye geldiler.*

*Kutlu seferlerden zaferle dönüp
Ala sayvanlarda toya geldiler.
Din-ü devlek ile mülk-ü millete
Asi olmadılar uya geldiler.*

*Hem yüzleri hem sözleri güzeldi
En güzel sözleri duya geldiler.
Yedi göbek nesepleri helaldi
Helal rızıkları yiye geldiler*

*Dağları Tanrı'ydı, Süphan'dı, Nur'du,
Göklerin sesini duya geldiler*

TÜRKLER DE HAREM

Ben kesinlikle inanıyorum ki Türk haremi hakkında hâlihazırda bilinenlerin büyük çoğunlukla “popülerkomedilerden” öteye bir kaynağı yoktur. Söz konusu komedilerde genellikle oturmuş bir paşa ve etrafını sarmış bir yığın karayüzlü Çerkez câriyenin karikatürize edilmiş halleri Türk haremi diye takdim edilir. Bu tip kaynaklardan kanaat sahibi olan iyi niyetli insanlara “harem”in Türk evinden başka bir şey olmadığı evin bazı Avrupalılar için olduğu gibi, Türklerin de gözünde temiz ve kutsal bir müessese olduğu anlatınca hayret ederler. İslâm dininin kadın haklarını reddettiği şeklindeki saplantı da yanlış- tır: İkincisi her ne kadar İslâm dini, Yahudilikte olduğu gibi bir- den fazla evliliği yasaklamamışsa da Türkiye’de kamuoyu ağır- lıklı olarak tek evlilikten yanadır. Gerçek şu ki Türkiye’de iki ka- dınla evlilik bile başka yerlerden çok daha az rastlanan bir du- rumdur. Her ne kadar gerek dinin, gerekse felsefenin konu ile il- gili son sözlerini söylediğini zannetmiyorsam da enine boyuna düşünüldüğü zaman şayet tercih, haremde tutukluluk ile kadın- ların hürriyetine kavuşturulması arasında ise aklı başında olan herhangi bir insanın bu konuda tereddüt edeceğini zannetmiyo- rum. Türk ailesinin temel karakterini oluşturuşu Türkiye’de ilk bakışta iki şey birbirine aykırı görünse de aslında bunlar sami- mi bir şekilde birbiriyle ilgilidir. Bu iki şey insanlar arasında sı- nıf farkı olmaması, öte yandan her kademedede insanlar arasın- da içten gelen bir hürmet ve bağlılığın bulunmasıdır. Gerçekten

Türkiye’de sınıf ayırımı, insanların kendi dünyalarında kapalı yaşaması, her kesin birbirinden şüphelenmesi, birbirlerini zıt ve düşmanca bakmaları diye bir şey yoktur. Bundan dolayıdır ki, Türkiye’de hâliyle sınıflar arası kamplaşma, sınıflar arası kin, sınıf menfaatleri ve bunların doğuracağı ihtilâle arzulardan da söz edilemez. Hararetle “Barbarları” Avrupa’nın dışına atmaktan söz ettiğimiz zaman yukarıda dile getirdiğimiz gerçeğin bir millete verdiği gücü bir an düşünün. Bana göre Avrupa’da kelimenin tam manâsıyla bir millet vardı. “Haremde öğretilen bu aile içi saygı, çocuklar için bütün diğer alanlarındaki saygının kaynağını teşkil eder. Haremdeki terbiye gelişme seyrinde kişilerin saygınlığının ve saygınlığı hak etmiş kimselere karşı gösterilecek tavrın temelini oluşturur.” Türkler kitabında harem meselesi hatalıdır. Türklerde eskiden beri harem hali yoktur. Asla konuşmuş olmak için konuşmazlar. Boş ve manasız laflar sarfetmek Osmanlıların değil, Frenklerin âdetidir. Avrupa’da, konuşma esnasında söylenmeye değsin, söylemek makbuldür. Türkiye’de ise böyle değil söylenmeye değmeyen sözü söylenmek sahibini küçülttüğü gibi muhataba karşı da kabalıktır. Böyle bir durumda, onlara göre, “Söz gümüş ise sükût altındır.” Aslında denebilir ki, bu kurallar evrensel mecburiyetlerdir, bunlar Türklerle sınırlandırılmamalıdır. Ancak kesin fark şudur ki, Türkler söz konusu kuralları hayata tatbik ediyorlar, diğerleri ise sadece tatbik edilmesi gerektiğinden söz edilen değerlerin hayata geçirildiğini, hayata mal edildiğini göreceksiniz. Türkçe’de soyut terimler yoktur. Onlar fikirlerini fiiller ve sıfatlarla ifade etmek zorundadırlar. Bir milletin gücünü düşünün ki, medeniyetin yüksek seviyelerinde bulunsun fakat dilinde soyut bir kavram olarak medeniyet kelimesi bulunmasın. Bana göre her tarafa çekilebilen ifadelerin soyut terimlerin ve bunların istismarının uzağında bulunmak en az 300.000 kişilik bir orduya sahip olmak kadar size güç verir. Bir zamanlar Avrupa’da ki doğulu öğrencilerin en bil-

gili kişisi bir Türk'e "Siz kendi politik değerlerinize dayanınız. Siyasi olarak hür olmanın güvencesi budur." Osmanlının terbiyesi, sohbetine yansıdığı gibi konuşmasın da nezaketini bulursunuz. Osmanlıları, yeryüzünün sadece en nazik insanları değil, aynı manada en temiz insanlardır.

TÜRK AİLESİ VE EV KURMA

Türklerde 3 bin yıldan beri “ev kurma” vardır. “Ev kurma” sözü sadece Türklerde vardır. Türk erkekleri eşlerine çok önem verirler. Onlarla konuşur, dertlerini dinlerler. Kadın da-ima, erkeğinin yanındadır. Onlara her zaman saygılı davranır, aralarında asla kavga olmaz. Kadınlar, erkeklerinin yanında arada bir savaşa dahi girerler. Kadınlarımızın çok güzel kıyafetleri vardır, çok renkli ve alımlı giyinirler. Başlarına örtü örterler ama asla gözleri kapalı değildir, doğrusuda budur. Türklerde evlilik oldukça kutsal sayıldığı için düğünler çok geniş çaplı yapılır. Evliliğin kutsallığı yaygın olduğu için dini yönden de çeşitli dualar okunarak tören yapılır. Aile toplumun temel yapısı için ana öge olduğu için ayrılıklar pek hoş karşılanmaz. Dinimizde de ayrılık hoş karşılanmayan davranışlardandır. Annemin köyünde yaşayıp ölmüş “GÜZEL” isimli bir bibimiz (Halamız) vardı. Türk Töresinde aile müessesesinin kutsal bir ocak olarak bilindiğine en güzel örnek teşkil eden bu asıl kadını ve kocasını unutmak mümkün değildir. -Normal evlilik yaşında bir genç kız iken, bir hastalık sonucu cinsel gücünü tamamen kaybeden köyün gençlerinden MUHSİN ile evlendirilen GÜZEL BİBİ, seksen yaşlarında bakire olarak vefat etmişti. Kendisinden On sene önce ölen MUHSİN dayı ile elli yıldan fazla bir zaman karıkocadan ibaret bir aile biçiminde, köydeki diğer ailelerden farksız ve mes’ud bir beraberliği oldu. Hiç yadırganmadılar, farklı muame-

le görmediler. İşte “GÜZEL” ismi bana hep bu örnek aileyi hatırlatır. Bu önemli bir hâdisedir. Çok nadirdir. Fakat mühim olan dava şudur: Kadın ve Erkek beraber yaşadılar. Evleri vardı, evinde hayvanları vardı, evde her ne varsa vardı. Zaman zaman evine otururdum. Muhsin ile yan yana konuşurduk. GÜZEL BİBİM yemekler yedirirdi. Benim konuşmalarımı severdi. İyi yakın akrabamdı. Türklüğümüz ve vatanımız mühimdi. Önemli olan, kadın ve erkeklerin aşk ve sevgi yaşamak ve Türk davasının bize ait olması şarttır. Önemli olan Erkek ve Kadın olan Türklerin yan yana ve Türklüğün yiğitliği yan yana olmalıdır. İki aşk yerine beraber olmak ve Türklük için esas olmalıdır. Türklerin çok sevinerek 2-3 büyüklüğünde Türk olmalıdır. En önemli budur.

Önemli olan kadın ve erkeklerimizin, vatan aşkı, vatan sevgisi ve Türklük davasını yanyana ve yiğitçe yaşamalarıdır.

BAYRAK

*Ey, mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,
Kızkardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü!
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.*

*Sana benim gözümle bakmayanın
mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
yuvasını bozacağım.*

*Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar.
Yurda ay yıldızın ışığı yeter.*

*Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün.
Kızılığında ısındık,
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün.
Gölgene sığındık.*

*Ey, şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalan;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.*

*Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim:
Yeryüzünde yer beğen!
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!*

ARİF NİHAT ASYA

TÜRKLER'DE EV KURMA

Türkçemizde yer alan “Ev kurma”, “Evlenme” gibi kelimelerin diğer başka milletlerin dillerinde olmaması önemli bir ayrıntıdır. Evlenme müessesesi bir tek Anadolu lehçemizde ve diğer Türk lehçelerinde (Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan) ev kurma kelimesiyle dillendirilir. Bunun haricindeki milletlerin büyük bir kısmında “evlenmeye” karşılık gelen kelime “karı alma” kelimesidir. Ancak bir tek Fransızca da “Ev kurma” kelimesine yakın bir kelime mevcuttur. Ancak Fransızların bu kelimeyi Türklerle yaşadıkları tarihi münasebetler içinde öğrendiklerini de söyleyebiliriz. Göçebe hayatı yaşayan Türk boy-ları kadınla erkeğin hayatını birleştirmesini; ev beraberliği aynı, mekânı paylaşma, beraberce yeni bir hayat inşa etmek gibi yaklaşımlarla değerlendirmektedir. Bu durum son derece manidardır. Çünkü yerleşik hayat süren pek çok farklı milletin dilinde kadınla erkeğin bir araya gelmesi “karı almak” şeklinde değerlendirilmektedir. Biz Türklere “Barbar” diyenler acaba bu ve benzeri kültür tezahürlerini düşünmüş müdürler? Bu örnek biz Türklerin kadına, evliliğe, aileye verdikleri önemi gösteren sayısız örneklerden yalnızca biridir. Türkçe çiftleşme sadece birleşme için kullanılır. Dünya evine girme: Yalnızca Türk-İslâm âleminde kullanılır.

EV KURMA - KARI ALMAK ÇEŞİTLİ SOSYOLOGLARA GÖRE TÜRK AİLESİ;

Yukarıdaki, bir içtimai zümrenin aile hayatı hakkında esaslı bir bilgi sahibi olmak için o içtimai zümrenin kadınlarına göz atmanın şart olduğunu söylemiştik. İşte “Grenard’ın 19. asır sonlarında Çin Türkistan’ındaki tespitlerine göre, Türk kızı hayat arkadaşını seçmede nispeten hürdür. Kaç-göç yoktur ve çarşaf-peçe türünde bir kapalılık söz konusu değildir. Kadın iktisadi hayatta erkeğin yanında olup her türlü tasarruf hakkına sahiptir. Bu ailede mal ayrılığı prensibi vardır. Taaddüd-I zevcat yaygın değildir, icab ettiğinde ilk kadının rızası ile mümkün olabilmektedir. Bu bölgedeki Türk ailesi aslında Pederşahi iken çeşitli tesirlerle iki cinsin eşitliğine dayanan bir Pederi aile tipine yaklaşmaktadır. Kabile halinde yaşayan Altay Türklerinin, Yakut ve Kırgızların aile hayatını araştıran Fransız sosyoloğu G.Richard ise, Yakut Türklerinde Ana Ailesi (Matri Arkal) tipinin görüldüğüne işaret etmektedir. Ailede erkek hakimdir. Ancak bu erkek ana tarafından olan en yaşlı erkektir. Dışarıdan evlilik (Exogami) vardır. Erkek kadının totemini kabul eder. Kırgızlarda ise aile Pederşahidir. Hısımlık babaya göredir. Totem inancı, yerini ecdad dinine terk etmiştir. Altay Türklerinde aile bu iki tip arasın-

da bir tiptir. Erkek kadının ailesine girer, fakat kadına bir mehr vermek durumundadır. Fakat bu mehr, mal ve para olmayıp kadının tarafında geçici bir iş yardımında bulunmak şeklindedir. G.Richard'a göre aşiret hayatı yaşayan Türklerde üç tip aile vardır. Türk ailesi, Yakutlardan Osmanlılara doğru ilerleyen bir zincir gibidir. Hatta bu zincir Japon kıyılarından Finlandiya'ya kadar uzanır. Kadın eşine hitab sırasında adını söylemez. "Efendim" manasına gelen "Apşığayım" tabirini kullanır. Erkek de kadına karşı saygılıdır. Başkalarının yanında ona "Apakayım" diye hitab eder. Bu "karıcığım" demektir. Bir Türk erkeğinin karısını dövmesi görülmemiş bir fiildir. Nitekim bugün bile Anadolu Türklüğünün köylerinde ve kasabalarında bir kadının kocasını, kocanında karısını ismi ile çağırmadığı, bunun saygısızlık sayıldığı bilinmektedir. Hele başkalarının yanında bu asla yapılmaz. Birçok Anadolu köylerinde kadın "ev sahibi" diye anılmaktadır. Kadın başkalarının yanında kocasından söz ederken "Bizimki" "O" "Bizim Adam" "Bizim herif" ifadelerini kullanmaktadır. Birçok yörelerde de erkek karısına sadece "Avrat" şeklinde hitab etmektedir. Türk Pederşahlığının Türkçe ilminin anladığı pederşahlıktan çok farklı olduğunu koymaktadır. Türk sosyoloğu Z. Gökalp'e göre bütün Türkler de aile Pederşahlık çağını geçirmeden maderilikten pederiliğe geçmiştir. Böylece o, G. Richard'ın fikrini kabul etmemektedir. Gökalp, Türk ailesini eşitlikçi demokratik bir ev hayatının ifadesi şeklinde görmektedir. Gerçekten de bu güne kadar Türk ailesini inceleyen yerli ve yabancı bütün araştırmacıların ortak kanaati budur. Türk ailesi karşılıklı saygının, dayanışma ve bağlılığın, maddi ve manevi fedakârlığın en yüksek seviyeye ulaştığı bir aile tipidir. Büyük sosyoloğumuz Z. Gökalp'e göre, Türk ailesi BOY, OCAK, KONAK ve YUVA olmak üzere dört şekil geçirmiştir. Bu dört şekilde de demokratik bir karakter daima var olmuştur. Yine Z. Gökalp'e göre "Konak Ailesi" Bizans te'siriyle ortaya çıkmıştır. Tanzimat

döneminde bütün sosyal müesseselerle beraber aile müessesesi de çözülmeye yüz tuttu ve konağın yapısında ve ruhunda değişiklikler oldu, konak yuva olmaya başladı. Çeşitli Türk zümrelerinin ayrı ayrı aile tiplerine sahip olmaları ünlü sosyoloğumuz M. İzzet'e göre son derece normaldir. Çünkü, Türkler farklı yerlerde farklı iktisadî ve ictimai şartlarda yaşamışlardır.

Türk Aile Tipleri ve Sosyal Evrimi

Türk Cemiyetinin tekâmül çizgisinin başlangıcı ailedir. Tarih boyunca Türklerin hayatîyet kaynağı hep aile olmuştur. Eski Türklerde bölünmez asabe, zadurga ve pederşahi aile mevcut değildir. Türk ailesi ne maderi ne de asabeden doğan bir ailedir. Eski Türk ailesi “soy” adını alırdı. Bu ailede hem erkek hem de kadın cihetinden akrabalar vardı. Bunlar hukukça birbirlerine eşitti. Bu aile aynı zamanda pederi aile adı ile bilinmektedir. Bu ailede akrabalık iki taraflıdır, yani hür ve eşitlikçi bir ailedir. Bu aileyi pederşahi aile ile karıştırmamak lazımdır. Pederşahi ailelerde, kadın ve çocukların hiçbir kıymeti yoktur. Aile reisi bunları satabilir ve öldürebilirdi. Eski Türklerde aile bir yönüyle de izdivaci ailedir. Evlenen erkek ve kız ayrı bir eve çıkarlar. Ne iç güveylik, ne de iç gelinlik vardır. “Evlenmek” ve “Ev-bark” tabirleri buradan gelmektedir. “Bark” Orhun Kitabelerinde mabed hükmündedir. Böylece Eski Türklerde evliliğin İslamda olduğu gibi mukaddes bir vechesi vardır. İzdivâcî aile bugünkü çekirdek aileye tekabül etmektedir. Türklerin İslâm'a girmeleriyle ailenin eşitlikçi ve kadına önem veren özelliği değişmemiştir. Ziya Gökalp'a göre Türk ailesi önce-boy, sonra sop, sonra soy, sonra pederî ve en sonra da izdivâcî şekiller almıştır. Yine Gökalp'e göre, eski Türk ailesinin tekâmülü ile cemiyetin tekâmül arasında ters yönde bir münâsebet vardır. Bu tekâmül ailede, ok, boy, soy, ocak, yuva şeklinde gittikçe küçülerek olurken, Cemiyette aşîret, il, ilhanlık, sultanlık ve Milli devlet şeklin-

de gittikçe genişleyerek olmaktadır. Türklerde kan bağı ile bağ-
lı küçük birliklere “soy” veya “Oğuş” denmektedir. Hattâ “Oğuz”
isminin buradan geldiğine dâir iddialar mevcuttur. Oğuş yerine
“Uruğ” da deniliyordu. Soylardan boylar, sonra büyük boylar ve
boylar birliği meydana geliyordu. Türkler Müslüman olduktan
sonra aile yapılarında değişiklikler olmamıştır.

TÜRK AİLESİNDE KADININ YERİ

Tarih boyunca bütün Türk zümrelerinde kadına büyük bir önem verildiğini, diğer milletlere nazaran onun aile içinde daha şerefli bir mevkie sahip olduğunu biliyoruz. Türk kolektif şuuraltı muhtevasının tezahürleri olan milli destanlarımızda da kadının bu mühim mevkiine dâir motifler mevcuttur. Türklerin “Yaratılış Destanı”nda Tanrı Kayra Han’a insanı yaratması için ilham veren Ak Ana (Akine) isimli bir kadın hayâlidir. Türk târihinin ve edebiyatının yazılı en önemli belgelerinden olan Orhun Kitâbelerinde, “Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlteriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak.” İbareleri bir kaç yerde geçmektedir. İlbilge Hâtun’un bu şekilde kağanla berâber yüceltilmesi yine Türnk milletinin kadın’a verdiği önemin bir işâretidir. Türklerde kadın’ın zaman zaman büyük bir otoriteye sahip olduğu görülmektedir. Bir kabilenen reisi öldüğü zaman, yeni reis seçilinceye kadar, iktidar onun dul kansına geçerdi ve müthiş savaşçılar göz kırpmadan ona itaat ederlerdi. “Türk Şeceresi” isimli eserinde, Türklerle hep iççe yaşamış olan Moğollar ile Türkleri çok defa birbirine karıştıran Ebul Gâzi Bahadır Han, burada “Alanguva’nın garib hikâyesi” adlı bir kıssa nakletmektedir. Bir kıssaya göre, bir hükümdar karısı olan Alanguva, kocası ölünce ailede başka erkek olmadığı için kabilenin başına geçmiş ve daha sonra gökten gelip çadırına giren bir

nûr tarafından gebe bırakılmış ve bu nurdan üç oğul sâhibi olmuş ve hânedânı bunlar devâm ettirmiştir. Burada, hem ana ailesi özelliklerine, hem de kadın'ın bir iki yönden yüceltilme sine şâhit oluyoruz. 10.yü yılda Oğuzlar arasında gezen Arab seyyâı İbn-i, Fazlan, onların zinâ nedir bilmediklerini, zinâ yapanları iki parçaya bölmek sûretiyle öldürdüklerini nakletmektedir. Gerçekten de, Türk ailesi üzerine araştırmalar yapan yerli ve yabancı bütün ilim adamları Türk kadınının, Cemiyet içindeki üstün değerinden, serbestliğinden ve iffetine düşkünluğünden uzun uzun söz etmektedirler. Bunlar gerek İslâmdan önce gerekse İslâmi dönemde Türkler arasında tek kadınla evliliğin (monogamy) yaygın olduğunu ifâde etmişlerdir. Tek veya çok karı ile evlenmek (polygamy) alışkanlığı dini olmaktan ziyade ırk ve sosyo-ekonomik bünyeye bağlı bir muameledir. Önceleri ozanlar marifeti ile dilden dile dolaşan, daha sonraları (muhtemelen Osmanlı Devletinin ilk yıllarında) 15.Yüzyılın sonu ile 16.yüzyılın başlarında, adı ve kimliği belli olmayan meraklı biri tarafından yazıya geçirilen, “Kitabı Dede Korkud ala Lisan-I Oğuzhan” adlı kitapta toplanan hepsi birbirinden güzel 12 adet hikâyedir ki, en bilineni Deli Dumrul hikâyesidir. Bu güzel hikâye özet olarak şöyledir; Oğuz'dan Duha Koca oğlu Deli Dumrul denilen birer ev vardı. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenlerden 30 akçe alıyordu, geçmeyenlerden döve döve 40 akçe alıyordu. “Benden deli, benden güçlü ev var mıdır ki çıksın benimle savaşınsın, benim erliğim bahadırılığım, kahramanlığım, yiğitliğim, Rum'a, Şam'a gitsin, ün salsın derdi. Bunun için böyle yapardı. Bir gün köprünün yakınında yerleşen bir obada hastalanan bir yiğit Allah emriyle öldü. Ağlayanların gürültüsüne gelen Deli Dumrul genci kimin öldürdüğünü sordu. Azrail cevabı üzerine “Ya Allah birliğin, varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, savaşayım, mücadele edeyim, uğraşayım, güzel yiğidin canını kurtarayım.” dedi. Allah'a Dumrul'un sözü hoş gelmedi. Azrail'e

Deli Dumrul'un canını almasını emretti. Azrail göründü. Deli Dumrul başedemeyeceğini anladı. Allah'a yalvardı.

“Yücelerden yücesin
Kimse bilmez, nasılsın
Güzel Tanrı!
Nasıl cahiller seni gökte arar, yerde ister
Sen bizzat inananların gönlündesin;
Daim duran zorlu Tanrı!
Benim canımı alırsan sen al,
Azrail'e almaya bırakma” dedi

Allah'a Deli Dumrul'un burada sözü hoş geldi. Azrail'e seslendi ki; “Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı bağışlansın” dedi. Baba senden can dilerim verir misin Yoksa oğul Deli Dumrul diye ağlar mısın?

Babası der:
Dünya tatlı can aziz
Canımı kıyamam belli bil
Benden aziz benden sevgili anandır

Oğul anana var dedi. Deli Dumrul babasından yüz bulamayıp, atını sürdü anasına geldi.

Der:
Ana biliyomusun neler oldu.
Gökyüzünden al kanatlı Azrâil uçup geldi
Benim akça göğsümü
Hırıldatıp canımı alır olur
Babamdan can diledim ana vermedi
Senden can dilerim ana
Canını bana verir misin

Yoksa oğul Deli Dumrul die ağlar mısın?

Anası der:

Altın akçe gücüne dayanarak seni kurtaraydım oğul

Yaman yere varmışsın varamam

Dünya tatlı can aziz

Canımı kıyamam belli bil.

Deli Dumrul babasına gitti, annesine gitti onlara can tatlı geldi vermediler. Sürdü helâllisinin yanına geldi, der: Biliyor musun neler oldu

Gökyüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi

Benim beyaz göğsümü bastırıp kondu

Benim tatlı canımı alır oldu

Babama ver dedim can vermedi

Anama vardım can vermedi

Dünya şirin can tatlı dediler

Kadın der:

Ne diyorsun ne söylüyorsun

Göz açıp da gördüğüm

Gönül verip sevdiğim

Koç yiğidim şah yiğidim

Tatlı damak verip öpüştüğüm

Bir yastıkta baş koyup emiştığım

Karşı yatan kara dağları

Senden sonla ben neyleyim

Yaylar olsam benim mezarım olsun

Soğuk soğuk sularını

İçer olsam benim kanım olsun

Altın akçeni harcar olsam benim kefenim olsun
Tavla tavla koç atını
Biner olsam benim tabutum olsun
Senden sonra bir yığidi
Sevip varsam beraber yatsam
Alaca yılan olup beni soksun
Senin o nâmert anan baban
Bir canda ne varki sana kıyamamışlar
Arş şahit olsun sekizinci kat gök şahit olsun
Kadir Tanrı şahit olsun
Benim canım canına kurban olsun

Allah’a Deli Dumrul’un sözü hoş geldi. Azrail’e emretti. Deli Dumrul’un babasının, anasının canını al, o iki helalliye 140 yıl ömür verdim, dedi. Emir yerine geldi. Dedem korkut gelip boy boyladı, soy soyladı. Bu boy Deli Dumrul’un olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alını açık cömert erenler dinlesin dedi._

Hayır dua edeyim hanım,
Yerli kara dağların yıkılmasın,
Gölgelice koca ağacın kesilmesin,
Durmadan, akan güzel suyun kurumasın
Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin,
Ak alnına beş kelime dua kıldık, kabul olsun,
Derlesin toplasın,
Günahınızı adı güzel Muhammed’e bağışlasın.”

Dede Korkut efsanevi bir kişidir. Oğuz’un BAYAT boyundandır. Çok temiz güzel ve zengin bir Türkçe’si vardır. Bu kitabın başındaki Ahir zamanda hanlık tekrar Kayı’ya geçecek. Kimse ellerinden almayacak, ahir zaman olup, kıyamet kopuncaya kadar.

Bu dediği Osman neslidir, işte sürüp gidiyor. Ayrıca kitabın baş kısmında “Ahir, otuzuncu cüz başıdır. Amme güzel. Hecesinde düz okunursa yasin güzel” yazısı vardır. AMME (Nebe suresi) Kur’an de 581 inci sayfadadır ve şöyledir.

1- Neyi soruşturuyorlar?

2-3 Üzerinde anlaşmazlığa düştükleri büyük bir olay olan tekrar dirilme haberini mi?

4- Hayır; şüphesiz görüp bileceklerdir...”

Dede Korkut hikâyelerinde, kadının sosyal statüsü ile ilgili pek çok örneklere rastlamaktayız. Eserin mukaddimi kısmında Dede Korkut kadınları solduran sop, dolduran top, evin dayacağı, ne kadar dersin bayağı şeklinde dört kısma ayırmaktadır. Bunlardan en ideal olanı “Evin dayacağı” şeklinde vasıflandırılan kadındır ki, misafir ağırlaması ile temayüz etmiştir. Diğer kadınların kötü huylarından örnekler verilerek bunlar gibi olmayanların iyi kadın vasıflarını haiz olacağı ima edilmiştir. Bu kötü huyları ise pislik, oburluk, nankörlük, dedi-koduculuk, cimrilik, itaatsizlik şeklinde sıralamak mümkündür. Dede Korkut hiçbir erkeğin ocağına böyle kadınların gelmesine razı olmamakta ve bunlara beddua etmektedir. Diğer kadınların gelmesine razı olmamakta ve bunlara beddua etmektedir. Diğer hikâyelerde de yer yar kadını yüceltici vak’alara tesadüf edilmektedir. Bu hikâyelerde tasvir edilen insan tiplerinin Türk kolektif alt şuurunda yer alan iyi ve kötü tipler olduğu muhakkaktır.

Meşhur Arab Seyyâhı İbn Fazlan ve İbn Battûta seyahatnâmelerini Türk kadınının, serbestiyeti, iffeti, ahlakı ve değeri hakkında birçok bilgiler vermişlerdir. 14. asırda Kırım’a Altınordu Sarıyna giden İbn Battûta eserinde; “Bu ülkede gördüğüm ve beni epeyce şaşırtan tutumlardan birisi de buradaki erkeklerin kadınlarına gösterdikleri aşırı saygıdır. Bu memlekette kadınlar erkeklerden daha üstün sayılırlar.” ifadelerini kullanmıştır.

Ünlü araştırmacı Radloff ise, Türk kadını hakkında şunları söylemektedir: “Altaylılarda kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme tamamen serbesttir. Genç erkekler kız ve kadınlarla konuşurken, kadın hiçbir zaman yüzünü örtmeyi düşünmez. Bu esnada terbiyesizlik sayılabilecek hiçbir şaka veya takılmaya rastlamadım...” Yine Radloff, kızların vücutlarını, göğüslerini, göstermelerini ayıp ve töreye aykırı olduğunu, peçe kullanmadıklarını, her toplantıya iştirak ettiklerini, Türklerin evlilik ve aile hayatlarının çok mükemmel olduğunu bildirmektedir. Türk kadını ve Türk ailesi bu özelliklerini günümüz yörük ve Türkmenlerinde ve pek çok köylüyü muhafaza etmektedir. Şehirlerdeki aile ve kadın ise ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Bütün bunlardan, eski Türk ailesinin umûmî özelliklerini dâir şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Türk ailesi kan akrabalığına dayalıdır.
2. Türk ailesi ne pederşahi ne de mâderidir, o pederi bir ailedir.
3. Eski Türk ailesi küçük (dar) ailedir.
4. Türk ailesinde özel mülkiyet vardır.
5. Aile içinde kadın hürdür ve saygı görür.
6. Diğer Cemiyetlerde görülen yakın akraba ile evlenme, kardeşi ve kızları ile evlenme, birbirlerinin karılarını satın almak gibi âdetler yoktur.
7. Çocukların satılması ve öldürülmesi gibi vak’alara Türk ailesinde rastlanmaz.

GIYİNİŞ TARZLARI

Kazakların bulunduğu memleket çok soğuk olduğundan bilhassa kışlık elbiseler buna göre yapılmaktadır. Meselâ, kazak Türklerinin “Tımag” şapka, “İşik” kışlık palto, “Saptama”: “Kışlık çizme” gibi giysileri bu duruma göre hazırlanmakta. Kazak Türklerinin kışlık elbiseleri genelde kürklü olur. Deriden yapılır. Avladıkları kurt, tilki, kaplan gibi av hayvanları ile kuzu, koyun vb. gibi hayvanların derileri hep bu maksada kullanırlar. Kışlık çoraplar’da çoğunlukla keçe’den olur. Keçe, çoraplarını üzerine çizme giyerler. Deri elbiselerin hâricindeki “Şekben” tabir edilen giysileride deri elbiselerin haricindeki “Şekben” tabir edilen giysileri de Kazak Türkü hanımları kendileri hazırlarlar. Yani, deriyi işleyip elbise yapmak, yünü ip ve ipi’de dokularak haline getirip elbise dikmek hep hanımların işidir.

Kazak Türkleri’nin hanımları başlarına “Kiymaşak-Şılavaş” denilen beyaz kumaştan yapılmış örtüler örterler.

Hemen şunu da belirtelim ki “Kiymaşak Şılavışı” ancak evli veyâ evlenmiş hanımlar örterler. Yeni olan gelinler “Salı”tabir edilen renkli örtü örterler. Evlememiş kızlar ise “Kepeş” veya “bürük” giyerler. Kışın soğğundan korunabilmek için hanımlarda başlarına çeşitli örtü örtmekte serbesttir. Yukarıda da belirtildiği gibi Kazak Türk hanımları hiçbir zaman yüzlerini örtmez ve tanıdığı tanımadığı erkeklerden gizlemezler. Ancak ev-

lenmiş olan hanımların kışlık giysilerinin çoğunluğunu da **kürk'ler teşkil eder.**²¹

Kazak Türklerinin güzel örf ve âdetlerinin bir diğeri de misafiri çok iyi ağırlamalarıdır.

Öyle ki, bir kazak Türkü kendi aç oturma pahasına olsa bile misafirini en iyi şekilde ağırlanmak için çırpınırlar. Misafir ağırlama işinde âdetâ birbiriyle yarış ederler. Bir Kazak Türkü için gelen misafirin zengin ve tanıdık olup olmamasında hiç bir fark yoktur. Onlar için gelen kim olursa olsun misâfirdir, “Konak”tır. Onun için de gelen konuğa gerekli ihtimâmı gösterirler. Bu ev sâhibinin en başta gelen vazifesidir. Şâyet, bir kim-
senin misâfirine konağında iyi davranmadığı duyulacak olursa suç sayılır. Bir Kazak Türkünün evine gelen misâfir, o evin tanıdık olup olmadığına bakmaz Kazak Türkünün evi hangi şartlar altında olursa olsun misâfir ağırlamaya imkân dâhilinde hazırdır. Bir Kazak Türkünün hanımı evinde erkeği olmadığı zaman eve gelen erkek misafiri hiç tereddütsüz kabul eder ve kendi ağabeyi, kardeşi, babası gibi ağırlar. Çünkü Kazak Türkünün, yasa-
sı örf ve âdeti bunu gerektirir. Gelen misâfirden Kazak Türkü ise, ev sâhibi hanıma kendi kız kardesi veyâ annesi gözüyle bakar. Kazak Türk'ü hanımlar, hayâtın her sahasında erkeklerle bir-
dir. Savaşa giden, idâreci olan, şâir ve hatip olarak toplantılarda erkeklerle tartışmaya giren Kazak Türk'ü hanımlarını Kazak târihinde bol görmek mümkündür. Kazak Türkü hanımları hiç zaman erkekten yüzünü gizleyerek kaçmazlar. Sâdece, evli olanları saçlarını göstermez. Çok eski zamanlardan beri Türklerin başında saçlarını göstermez. Kazak Türkü hanımları ile erkekleri Uygur ve Özbek Türklerindeki gibi yemeği ayrı yemezler. Birlikte yerler. Birlikte otururlar.

2 Aşiretlerimizde At Kültürü Hayri Başbuğ Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İst. 1986

KAZAK TÜRKLERİNDE EVLENME

Kazak Türkleri arasında iki gencin evlenebilmesi için, ya gençlerin ailelerinin haberi olmadan konuşup haber vermeleri gerekir veyâhutta, anne ve babaların gençlerin haberi olmadan anlaşmaları icab eder. Birincisinden daha ziyâde, ikincisi tatbik edilir. Gençlerin haberi yokken babalar anlaşırılar. Uygun bir zamanda da gençlere haber verirler. Bundan sonra gençler de münâsip bir bahâne ile birbirlerini görürler. Gençler birbirini sevdiği taktirde mesele hal olmuş demektir. Nişan merâsimi yapılır. Bu merâsimde delikanlı tarafı hediyelerle kızın evine giderler. Buna “Öltür Toyu” denir. Bu merâsim sırasında kız taraf, delikanlı tarafına da hediyeler verir. Nişan yüzüğü takılması şart değil. Bunun yerine kıza herhangi bir süs olarak kullanabileceği şey verilir. Kız da bunu elbisenin münâsip bir tarafına takar.

Evlenme konusunda yapılanlar Türkiyede de aynıdır: Ayrıca Türkiye de bir çok örf adet ve gelenekler, diğer Türk Cumhuriyetleri olan Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Tataristan ve Kıbrıs’ta da aynıdır. Ufak farklılıklar arz eder ama genelde aynıdır. Türkçe’de de ufak tefek farklılıklar gösterir fakat özde birbirine benzer. Meselâ:”Quda Tüsuv”: Eğlence, “Esik körgen Toy”: Erkek tarafının kız tarafına getirdiği hediye, “Qalin” başlık parası “Kelin Tüsirgen Toy” oğlan evindeki merâsim gibi.³¹

3 Hasan Oraltay. Kazak Türkleri.Türk Kültür Yay. 1976 İst.

TÜRK KADINLARININ BAŞLIKLARI

BAYRAK, VATAN, TÜRK ASKERİ BAYRAK

Her kavim millet olmaya çalışan bir milliyettir. En sağlıklı toplum şekli millet olarak görünüyor. Millet kendinde alt ve üst kimlikleri toplayan şekli millet olarak görünüyor. Millet kendinde alt ve üst kimlikleri toplayan ahenkli, şahsiyetli bir toplum örneğidir. Doğru anlaşılır ve doğru uygulanırsa, ne ırkçılığa ve kendini önemsemeyen küreselcilığe geçit vermez. İnsanlık sevgisi, ailesine, memleket ve milletin, dindaşlarına olan sevgisine zıt bir sevgi değildir. İnsanlık milletlerden meydana gelmiştir. Gözle görülen gerçek milletlerdir. Her millet kendini yükseltirse, insanlık mutlu olur. Milleti meydana getiren maddi unsurlar soy, toprak (vatan) ve emek unsurları, Din, dil, ahlak, sanat ve güzellik anlayışı, terbiye, örf ve adetler, dilek (ülkü) birlikleridir. Millet fertlerinin aynı ülküye sahip olmaları, geçmişte olduğu gibi gelecekte de birlikte yaşama ülküsünü paylaşmaları gerekir. Canlı bir organizma olan millet varlığı, geçmiş, şimdiki zamanı ve geleceğiyle birlikte bölünmez bir bütündür. Millet geçmiş ve gelecek arasında bir kültür ve ülkü toplumdur. Kültür, kendini diğer kültürlerden ayıran bir kimlik ve şahsiyet demektir. Fakat diğer kültürlerle açıktır. Ancak hep kendisi olarak kalmaya mecburdur. Aksi halde dağılır, kaybolur gider. Mâbet, mezarlık ve nikâh milletin maddi ve ruhi unsurlarını, kültür birliğini ve milli şuurunu yükseltecek unsurlardır. Bunlar müşterek-

se toplumun fertleri arasında normal olarak evlenme vuku buluyorsa, orada bir millet ve milliyet var demektir. Bu üç beraberlik, önemli ölçülerdir. Aynı dinden olan, aynı kibleye yönelmiş aynı kalp ve iman birliğine sâhip milletler toplamına ümmet diyoruz. Ümmetle farklı milli kültürler vardır ama üst-sistem, diğer deyişle üst-kültür aynıdır. İman ve kalp birliği vardır, daha doğrusu olmalıdır. Millet-Devlet-Din ilişkisi iyi kurulmalı, doğru yorumlanmalıdır. Milli bilincin farkına varılmazsa millet sağlıklı bir toplum olma özelliğini kazanamaz. Millet oluşumunda târih, kültür ve milli bilinç önemlidir. Milleti 18. yy dan itibaren, sanâyi devrimiyle ve burjuva sınıfıyla izah etmek, bir izah tarzı olabilir. Ama bu olsa olsa batının nasyon dediği şeklin anlamı olabilir. Millette din çok önemli bir yapı taşıdır ki batının milleti anlatım tarzında, bu yapı taşı eksiktir. Milleti meydana getiren kültür unsurlarını ifade ettik ama üç temel çekirdek diyebileceğimiz dil, din, müzik üzerinde özel olarak durmak gerekir. Dil ve dine fazlaca vurgu yapıldığı için bilinen unsurlardır. Müzikte estetik değerlerin, kişi toplum, târih bütünleşme çizgisinde, çok önemli bir yere sâhip duyguyu en fazla kişileştiren ve milli bir karaktere sahiptir. Bir toplumu değiştirmek istiyorsanız, müziğini değiştiriniz. Gerçekten târihi tecrübe de bunu göstermektedir. Dili ve dini değişen toplumlarda müzikte değişmiştir. Bu toplumlar toptan değişmişlerdir. Finli'leri, Bulgarları ve Macarları günümüz için örnek verebiliriz. Atlatılan bütün zorluklara rağmen Müslüman Türk Milleti, milletler câmiasında mümtaz yerini korumuştur. Değişim rüzgârları da bizi içten ve dıştan etkileyerek zaman zaman karamsar tablolar ortaya çıkarmıştır. Şu sırada ki durumumuz da böyledir. Fakat Türk milleti asli cevherini korumaktadır. Yeni nesiller bunun bilincine sâhip olmak durumundadırlar. Batılı Türk dostlarından Claude Farrer “Türklerin manevi Gücü” isimli eserinde der ki: Türk var, Türk sanılan var. Yarı batılı Türk laventenlerle büyümüş ve değiş-

miştir. Bunlar bana hiçbir zaman işe yarar birşey söylememiştir. Ve öbür Türk, eski Türk tarlasını belleyen, sürüsünü otlatan, el sanatlarıyla uğraşan, sade ve tatlı Türk... Tanıdığım Asya ve Avrupa köylerinde evlerine girip çıktığım Türk... Ah inanın bana dünyada hiçbir kimse onun kadar sevmeye, hürmet edilmeye lâyık değildir. İnsanlığın varlığıyla iftihar edilmeye, itibar edilmeye lâyık değildir. İnsanlığın varlığıyla iftihar edebileceği ondan başka insan yoktur.

Târih boyunca Türkler, yeryüzünde itibarlı, haysiyetli kendinden çekinilen saygı duyulan bir millet olmuştur. Şimdiki durumumuza da bakıp kahrolmamak mümkün değildir. Napolyon Bonaport'ın meşhur sözleri şöyledir: “İnsanları yükselten iki büyük meziyetin yanı başında iki cinsi ‘de şerefliendiren tek bir fazilet vardır: Vatana icabında her şeyini tereddütsüz feda edebilecek kadar bağlı olmak işte Türkler bu çeşit kahramanlardır ve ondan dolayı Türkler öldürülebilir, lakin mağlup edilemezler.” Bir başka Avrupalı Lamark'tin millet olarak bize hayranlığını dile getirir ve fakat bir meselemizi de söylemekten çekinmez. O meselemiz, ender zamanlar hariç, iyi yöneticilere ve iyi kanunlara kavuşmamızdır. Lamartin der ki: “Onların yurdu efendiler diyarıdır, kahramanlar, şehitler ülkesidir. Bence insaniyete şeref veren bir milletin düşmanı olmak, insanlığın düşmanı olmaktan farksızdır. Böyle bir lekeden Allah beni korusun.” Fakat Lamartin şunu eklemeyi ihmal etmez: İyi kanunları, daha aydın yöneticileri olsaydı.”

*“Şu kopan fırtına Türk ordusudur ya Rabbi,
Senin uğrunda ölen ordu budur ya Rabbi.”*

Kültür, vatan, millet, devlet bir bütündür. Vatan kültürdür, kültür millet, millet kültür demektir. Devlet olmazsa hepsi teh-

likeye girer. Vatan kültüredür, vatan anadır, vatan tarihtir, vatan eşimizin, çocuğumuzun anamızın, babamızın yuvasıdır. Vatan bize kılıcımızın emeğidir. Vatan sevgisi bir vicdan duygusudur. Vatan toprağı, atalarımızın mezarıdır, câmilerin kurulduğu yerdir. Güzel sanatlar adına ne yapılmışsa onun sergisidir. Lakin daha derine gitmek ve demek lazımdır ki, vatan-daşları zaten o vatan vücuda getirmiştir. Vatan ne bir filozofun fikridir, ne de şairin duygusudur. Vatan gerçek bir yerdir. Kültür, millet, vatan ve devlet. Bunlar bir bütündür. Devletin bu bütünlükteki önemine gelince, devletini kaybetmiş yabancı devlet yönetimi altına girmiş olanlar bunu en iyi anlarlar. Millet olmak ve milletini devam ettirebilmek için de devlete ihtiyaç vardır. Bir halk kitlesi, devletini milli kültürü üzerine kurduğu zaman millet olur. Şekli ne olursa olsun, devlet, milletin inanç ve iradesi üzerine kurulmuş, en üst seviyede siyasi organizasyondur. Bu inanç ve irade milletten kuvvet alıyorsa o devlet milli devlettir. Temsil ettiği şey de-milli iradedir. Devlet mânen bundan uzaksa, şekil ve dış yönüyle ne kadar milli görünürse görünsün, yine de milli olmaktan uzaktır. Devlet otorisinde baş gösteren zaafılar en iyi şekilde belli eden alâmet ve işâret devlet müessesesi milli değildir. Milli olmayan her şey, millet hayatından kovulmaya, yıkılıp yok olmaya mahkûmdur. Aksi halde millet varlığı dağılıp yok olur.

VATAN

Bir milletin üzerinde yaşadığı coğrafya parçası, bir devletin sınırları belli hâkimiyet sahası, ülke yurt anlamına gelmektedir. Fertler bakımından ise “doğum yeri” veya “teb”ası olduğu devletin ülkesi anlamına gelir. “Coğrafi mekan” olmak özelliği, vatan’ın maddi ve temel özelliği olmakla beraber, vatan kavramı bu anlamla özdeş değildir. Vatan, milletin mâneviyat ve mukaddesâtı, hâtıraları ve idealleri, milli kültürü ile kaynaşmış, mâzisi ve istikbâli ile birleşmiş coğrafya demektir. Elde edilmesi için milletin seve seve canını verdiği topraktır. Geçmişten alınan dersler ile geleceğin yorumlandığı kaledir. Vatan üzerinde yaşayan milleti kendine benzeterek kendinden yapar. Kendi şablonunda milleti eriterek bütünleşir. Bunun için arz parçasından ziyâde sevgili ve mukaddestir. Vatan idealine vatanseverlik denir ki tarihin her devrinde ve her millet için vatanseverlik en üstün faziletlerden biri olmuştur. Vatana ihanet ise, her devrin ve her milletin en çok kınayıp lanetlediği beşerî alçaklıktır. Türk milletinde vatan fikri ve vatanseverlik duygusu, târihin çok erken çağlarında teşekkül etmiştir. Bu özelliği ile birçok yönde olduğu gibi diğer milletlere’de örnek olmuştur. Türk milleti yeryüzünde yeni vatanlar kurmanın azmi ve nice vatan kayıplarının dinmez acısını duyarak günümüze gelmiştir. Târihin en hareketli kavmi olarak Türkler dünya coğrafyasının çeşitli iklimlerini vatan yapabilmiştir. Çok rahatlıkla söy-

leyebiliriz ki Türkler kadar vatan mücâdelesini veren kavim yoktur. Türk milletinin coğrafyayı vatan yapma konusunda kendine has özellikleri vardır. Gittiği her yere kendi maneviyâtını, kültürünü, sevgi ve saygı eşliğinde götürerek coğrafyaları vatanlaştırmıştır. Vatan için attığı her adımı, söylediği her sözü itina ile seçerek sarfetmiştir. Bunları söylerken dili ihmal etmek intihar olur. Coğrafya dille vatanlaşmış, dille yaşamış dil öldüğü zaman kaybedilmiştir. Alırken verdiği canların devamı olarak verirken de sürdürmüştür. Bu acı kader karşısında nice şiirler, destanlar, menkıbeler yazılmıştır. Nil mübârek, Budin nazlı, Tuna yashı, İstanbul Dersaadet, Antep gazi, Urfa şanlı, Maraş kahramandır. Bu kadar duygu yüklü edebiyat ürünü her halde hiçbir kavimde yoktur. Zâten batının kültüründe gönül kavramı da yoktur. Türklerde çağdaş vatan ideali, milliyetçilik akımının Avrupa'daki gelişmesine paralel olarak doğmuştur. Bu akımın ilk önderi Nâmık Kemal'dir. Onun vatan şiirleri derin yararı olan Aslı'nın feryadını andırır.

“Git vatan! Kâbe’de siyaha bürün!

Bir kolun Ravza-i Nebiye uzat,

Birini kerbela’da Meçhed’e at!

Kâinata o hey’etinle görün...”

Millîği hücrelerine sindirmiş olan şâirlerimizden Mehmet Emin Yurdakul da: “Ben bir Türk’üm dinim, cinsim uludur.

Sinem, özüm ateş ile doludur

İnsan olan vatanının kuludur,

Türk evlâdı evde durmaz giderim!”

Dizeleriyle vatana duyduğu aşkı ile getirmiştir. Yakın târihimizin önderlerinden Ziya Gökalp'te 2.meşrûtiyet'ten sonra vatan idrâkimizin önünde yeni bir sonsuz ufuk açarak:

“Vatan ne Türkiye’dir Türkler’e, ne Türkistan Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir, Tûrân!” diyerek Türk aydınının gönül pasını silmiştir. Vatan için gönül sesi yüksek olan diğer bir şairimizde Mehmet Akif Ersoy’dır. Anadolu’nun o sisli günlerinde:

“Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan şühedâ!

Canı cânânı, bütün varımı alsında hüda,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüda?”

Diyerek, en içli ve ulvi bir heyecanla İstiklâl Marşı'nı yazarak sisli havanın dağılmasın da etkin olmuştur. Tarihinin her döneminde vatan için ölmesini çok iyi bilen Türk'ler bundan böyle yüksek bir vatan ahlâkı içinde yaşamasını sürdürecektir. Gerektiği zaman atalarının yaptığı gibi canını seve seve vatanı için verecektir. Yüce dinimiz'de vatanın önemini vurgulayarak insanları bilinçlendirmiştir. Makamların en yükseği olan şehidlik makamı yine vatan için elde edilmektedir. Dün olduğu gibi bugün ve yârın da vatan için gerekli olan çalışmalar yapılacaktır. Gerekirse seve seve canlar verilecektir. Câhiz'in kitabından naklediyoruz: Türk'ün gücü şiddetli azmi sağlamdır. Atı hiç tetiğini bozmayarak düşman üzerine alabildiğine gider. Düşmandan korku nedir bilmeyen ve sırası gelince hayâtını vermekten, kaçınmayan Türk, hayvanını böyle alıştırmıştır, Atını bir defa çevirse bile at dönmez bilakis doludizgin gider. Meğer ki bir kaç defa zorlasın. Türk dönecek olursa da ölüm saçar çünkü ileri harekette olduğu gibi geri dönerken bile okuyla vurur. Dünya'da Türkler ile mukayeseye değer başka bir ordu yoktur. Hariciler

ve Arapların at sırtında iken ok atmalarından bahsetmeye bile değmez. Türk ise at üzerinde iken vahşi hayvanları, kuşları avlar. Havaya atılan ok hedeflerini, saklanmış olan av hayvanlarını yere dikilmiş nişanları, uçan yırtıcı kuşları, hayvanını dolu duzgin sağa ve sola yukarı ve aşağı sevkederken vurur. Hâriciler hedefe gözünü uydurup bir ok atıncaya kadar Türk on ok atar. Türk atını arızalı yerlerde haricilerin düz yerlerde sürdüğünden daha iyi sürer. Türk'ün iki önünde ve iki arkasında dört gözü vardır. Tutuculuğun artması vaktiyle erkeğinin yanından ayrılmayan kadını da şehirlerde ve kasabalarda hayattan ve sıpordan uzaklaştırmıştır. Köy kadınları çevrenin şartları icâbından olarak bu baskıdan kısmen kurtulabilmişlerse de koyu zaman geçtikçe hükmünü ve tesirini buralara da sokmağa çalışmıştır.

SAVAŞTA TÜRK ASKERİ

Ordü ilerlediği müddetçe yanındaki yiyeceklere el sürmez, bunları geri dönüş sırasında kullanmak ister. Zira hayvanlarıyla birlikte kalabalık bir ordunun geçtiği yerde işe yarayacak bir şey kalmayacağını bilirler. Mecbur kalınınca Sultanın erzak denklere açılarak yeniçerilere ve bunlara bağı askerlere ancak ölmeyecek derecede bir miktar yiyecek her gün tartılarak dağıtılır. Diğer askerler bilhassa süvâri, evvelki seferlerde edindikleri tecrübeleriyle yiyecek sıkıntısını bildikleri için yanlarına bir yedek hayvan alarak bunu, çadır vâzifesi görecek bir bez, bir kaç parça çamaşır, yatak, birkaç torba un, bir kutu tereyağ baharat ve tuzdan ibâret levâzım yüklerler. Aç kaldıkları zaman bu erzakı idâreli şekilde kullanırlar. Birkaç kaşık unu su ile karıştırıp biraz tereyağ ilâvesiyle ateşte kaynatırlar üstüne tuz ve baharat ekerler kaynayınca koca bir tabağı dolduracak şekilde kabaran bu yemekten ekmek istemeksizin günde bir iki defa yiyerek, karınlarını doyururlar. Bazen yanlarında peksimet bulunursa onlarla beraber yerler. Bu şekilde hep aynı şeyleri yemek sûretiyle bir aydan fazla bir müddetle hayatlarını sürdürüyorlardı. Bâzıları da toz hâline getirilmiş sığır etini un gibi kullanıyorlar. Bu onlar için esaslı bir gıda oluyor. Ayrıca, hastalık dışında bir sebeple ölen beygirlerin etinden de faydalanılır. Beygiri ölen askerler eğerlerini başlarının üzerine alarak Sultanın geçeceği yol üzerine dizilirler. Bu beygirlerinin öldüğünü başka hayvan almak için sultanın yardımını dilediklerini gösterir. Sultan da çeşitli insanlarla onlara yardım eder.

Bütün bu anlattıklarım, Türklerin güç şartlara nasıl sabır ve tahammülle karşı koyduklarını gelecek iyi günler için fedâkârlık yaptıklarını gösterir mahiyettedir. Oysa Avrupalı askerler ne kadar farklıdır. Sefer sırasında yemek beğenmezler de mükellef ziyâfet isterler. İstedikleri olsa bile yine de huzursuzdurlar. Tahammülsüzlükleri onların en büyük düşmanıdır. Bu onlar için düşman askerlerinden daha öldürücüdür.

Bizim askeri sistemimizle Türk sistemini karşılaştırdınca geleceğin bize neler hazırladığını düşünüp korkudan titriyorum. Karşılaşan iki ordudan biri gâlip gelecek ki bu herhalde Türk ordusu olacak diğerli ise mahv olacaktır. Çünkü Türk ordusu sırtını kuvvetli bir İmparatorluğun geniş kaynaklarına dayamış, zinde, tecrübeli, sarsılmamış bir kuvvet. Askerleri zafere almış, zor şartlara dayanma kabiliyetine sâpip, intizam ve disipline riâyetskâr uyanık ve kanaat ehlidirler. Bizimkilerde ise umûmi bir fakirliğe mukabil hususi israf, yıpranmamış kuvvet, mâneviyât bozukluğu, tahammül yokluğu ve idmansızlık var. Serkeş askerleri aza kanaat etmeyen subaylar. Disiplin kavramıyla alay ederiz. Başiboşluk sarhoşluk, serkeşlik, zevke düşkünlük bizde alabildiğine vardır. Daha kötüsü yenilgiye alışmış bulunmamızdır. Bu durumda neticenin ne olacağı gün gibi aşîkârdır. Herhalde şimdilik İran lehimize bir durum yaratmakla berâber, Türkler İranda bir anlaşılmaya vardıkları zaman onlardan ve diğer Şark devletlerinde de yardım görerek bütün güçleriyle boğazımıza sarılacaklardır. Bu büyük tehlikeye karşı ne kadar gevşek ve hazırlıksız olduğumuzu düşündükçe içim ürperiyor.

Neyse, biz yine başlangıçta anlattığımız konuya dönelim. Yük hayvanlarının seferde, çoğunlukla yeniçerilere ait silah ve çadırları taşıdıklarını söylemiştim. Türkler askerlerin sıhhatlerine çok dikkat ederler. Düşmana karşı kendilerini korumak askerlerin görevi, sıhhatlerini korumak da devletin işidir. Bu

bakımdan Türk askerlerinin silahlarından ziyâde giyimlerinin mükemmel olması için yazın bile kat kat giyinirler. En içte kaba iplikten dokunmuş oldukça sıcak tutan bir iç gömleği vardır. Soğuk ve yağmurdan korunmak için ayrıca devamlı olarak çadır bulundurulur. Bu çadırların içinde yirmi beş otuz kadar yeniçeri yatar. Zira herkes ancak yatacağı kadar bir yer işgal eder. Elbise masrafları devlete aittir. Her türlü kayırma ve suistimali önlemek için elbiselerin dağıtımı şöyle bir usule tâbi tutulur: Askerler bu iş için ayrılan yerde karanlıkta takım takım çağrılır. Asker adedi kadar elbise takımı hazırlamıştır. Her asker karanlıkta payına düşen elbiseyi alır, vücutlarına uygun dikilmemiş bir elbiseyi alan asker bunu şansının kötülüğüne hamleder. Aynı düşünce ile askerlerin aylıkları da sayılarak değil, tartılarak verilir. Bu onların eksik veyâ silik akça günden verildiği yolunda şikâyet etmemeleri içindir. Bu aylıklar hak edildiği günden bir gün önce ödenir. Yük hayvanlarının taşıdıkları zırhlar muhafız suvâri kuvvetlerine aittir. Yeniçeriler göğüs göğüse harbetmezler. Tüfek kullanırlar. Düşmanla yakın muhabereye başlanacağı zaman zırhlar getirilerek süvari kuvvetlerine dağıtılır. Bu zırhların çoğu daha önceki savaşlarda düşmandan yağma edilmiş şeylerdir. Süvârilerde birde hafif kalkan bulunur. Muharebelerden kısa bir zaman evvel alelacele dağıtılan zırhların onu giyen askerlere tamâmen uyması imkânsızdır kimine zırhdan gelir, kiminin başına miğfer olduğu gibi geçer. Bir başkası zırh'ın ağırlığı altında ezilir. Fakat yine de Türkler bunları büyük bir gayret ve cesâretle taşırlar. Sâdece korkak olanları kabahati silahlarına bulurlar, ama yine de savaşta yararlık gösterir, emsallerine üstün olmaya çalışırlar.⁴¹ Sık sık kazandıkları zaferler devamlı harp tecrübeleri onların zafere olan güvenlerini kuvvetlendiriyor. Bu yüzden kıdemli bir piyâde eri (at sırtında harbetmedi-

4 O.Ghiselin De Busbecg. Türkiye'yi Böyle Gördüm. Tercüman 1001 Temel Eser. 1976 İST.

ği halde) süvari neferi olarak göreve alınabilir. Harp tecrübesinin kâfi olduğuna inanırlar.

Eski Romalıların da aynı kanaate sâhip olduklarını zannediyorum. Juliyus Cezar, askerlerinin lavanta sürünmüş olsalar bile mükemmel savaşçı olduklarını söylerdi. Demek ki tecrübeli askerlerin muharebeyi idare ediş tarzları büyük bir başarı ile tatbik etmişlerdir.

KURT

Eşimi, atımı verdim, çünkü benimdir!

Toprak verilemez, çünkü devletindir!

Türklerin Kurttan Türeyişi Efsanesi

Türkler, ‘Kır yeleli’, tecrübeli Kurtlara vurgundu. Kurt, Türk tarihinin başlangıcı ve aynı zamanda en önemli sembolüdür. Oğuz-Kağan destanı ile ilgili bölümümüzde belirttiğimiz gibi Kurt, hayvan Bu sürülerin, büyük ve amansız düşmanı da Kurt, idi. Orta Asya’da Kurtlar vardı. Gök Kurt’a önem verirlerdi.

Yine Oğuz-Kağan destanı ile ilgili bölümümü de söylediğimiz gibi ‘Gökkurt’lar, gökmâvisi Tanrının bir rengi ve bir sembolü hâlinde idiler. Gök, sonsuzluğa kadar uzanan fezanın ve hem de rengini ifâde eden bir deyimdi. Bütün bunlardan anlaşıyor ki Türklerde esas efsanevi sembol Kurt idi. Fakat köpek de ve özellikle av köpekleri, kurdun yanında zaman zaman yer alıyorlardı. Ama Türklerin hiç bir efsânesinde köpekten türediklerine dâir, ufak bir kayda bile rastlanmıyordu. Cengiz Han çağında Moğallar, büyük bir Cihan İmparatorluğu kurmak istemişler ve bunun yanında, bir de İmparatorluk mitolojisi meydana getirmişlerdi. Bu mitolojiye göre: ‘Cengiz Han’ın ilk ataları erkek bir gök kurt ile beyaz ve dişi bir geyikten türemişlerdi.’

Türk kavimlerinin türeyiş efsânelerinde de Kurt, baba idi. Meselâ ‘Ana âilesi’ninizlerini, sonraki Uygur İmparatorluklarında bile bulmak mümkündür. Fakat Göktürklerde, ‘Ana âilesi’ ile ilgili bütün hâtıralar silinmiş ve bütün cemiyet, baba âilesi üzeri-

ne kurulmuştu. Bu sebeble Göktürk efsanelerinde anne kurt ve baba da insan olmuştu.

Altay dağlarında Hunlar, bir insan gibi gülen ve kazan ‘Kurt Tanrı’ heykelleri yapıyorlardı. Altaylarda yaşayan Hanların yaptıkları bu Kurt heykelciklerinde kurdun dört ayağı ile kuyruğu da yapılıyordu. Fakat önemli olan nokta kurtların ayakları ile gövdesinin gösterilmemesi ve bu heykeller de âdetâ kurdun soyulmuş bir derisinin tasvir edilmesi idi. Kurtların deri halinde gösterilmelerinin sebebi de, herhalde, bu olmalı idi. Altay Şamanizminde bunların pek çok örnekleri vardı.

OĞUZ-HAN’A YOL GÖSTEREN ‘GÖK KURT’

Oğuz-Kağan ‘Urum’ illerinde akın yapmadan önce, bir yerde konaklamış ve derin bir uykuya geçmiştir. Oğuz-Kağan destânı bundan sonra meydâna gelen olayları şöyle anlatıyordu:

*Çadırları kurdurup, derin uykuya daldı
Tam, tan ağarıyordu, çadıra bir nur daldı
Bir erkek kurt göründü, ışıktaki soluyarak
Bir kurt ki gök yeleli;
Bir kurt ki göm gök tüylü:
Bakıyordu Oğuz’a ışıktan uluyarak
Döndü bu kurt Oğuz’a tıpkı bir insan gibi
Ağzından sözler döktü, tıpkı bir lisan gibi
Dedi ‘Ey! Ey! Oğuz ey! Bilirim ne dilersin
Urumum illerinde, savaş uğraş istersin!*

Ey Oğuz! Askerini, ben kendim güdeceğim! Ordunun en önünde, kendim yön vereceğim Toplattı çadırını, oğuz duyunca bunu,

Ordusuna gidince, hayretle gördü şunu:

Bir büyük, erkek bir kurt askere öncü gibi!

Gök tüyü, gök yelesi, yol veren izci gibi

Yürü duru önlerden!

Nihayet durdu Gök-Kurt, nice sonra günlerden Duruverdi Oğuz'un, ordusu da ardında,

Bir nehir vardı burda, İdil-Müren adında'

Uygurların bu Oğuz destânında da görüldüğü gibi, 'Gök ye-
leli ve göktüylü erkek kurt' bir ışıık hâlesi içinde görünüyordu.

Gerçi 'Işıık hâlesi', Hristiyanlıkta da çok önemli ve İsâ'nın da bir sembolü olduğı idi. Zâten bu hâle, İsâ'nın kutsallığı-
nı ve bir Tanrı'nın sembolü olduğunu gösteren önemli işâret
idi. 'Işıık hâlesi' Budizm'de görölüyordu. Buda'nın başı, bir ışıık
halesi ile ötülmüştü. Bunu söylemekle, Türklere ışıık halesinin
Hristiyanlıktan veyâhut da Budizm'den geldiğini anlatmak is-
temiyoruz. Nitekim Oğuz-Han'ın gökten inen birinci karısı da,
nihâyet bir ışıık huzmesi içinde yeryüzüne inmişti. Bu, 'Kutsal
ışıık' Türk mitolojisinin her yerinde görülen ve yaygın bir motif-
tir. Kurdu konuşması ve Oğuz Han'a yol göstermesi, Türk mi-
tolojisinin herhalde en önde gelen motiflerinden biridir. Bu mo-
tif, üç kıta üzerinde yayılan Türkler arasında uzun yıllar unu-
tulmamış ve devâm edegelmişti. Hatta Süryâni târihçilerinin
dediğine göre: 'Anadolu'yu zapteden Türkler köpeğe benzer bir
hayvanın peşinden gelmişler ve hayvan Anadolu'da kaybolunca,
Türkler de bu bölgelerde yerleşmişlerdi. 'Oğuz-Kağan destânı,
'Gök-Böri', yâni Gök-Kurt, Bozkurt değil, bu kitabımızda yer yer
belirttiğimiz gibi, 'ufukta beliriyor ve Türk milletine, ilhâhi hay-
van bir klavuzluk yapıyordu. Türkler'in Anadolu'ya gelişlerinde'
de bu ilâhi hayvan, klavuzluk yapıyordu.

'Göç!' deyince, büyük Türk kitleleri harekete geçiyor ve arka-
sından gidiyorlardı. Ufukta kabolunca, Türkler hemen konaklı-

yorlardı. Ufukta bir daha görünmeyince de, ‘Tanrı’nın emri burayı yurt yapmış’, deyip, orada yerleşiyorlardı. Bu, olurmu olmaz mı? Önemli değildir. Demek ki Türk kavmi, yurt kurma sebebini ilâhi emre bağlıyorlar ve yeni topraklarına da, böyle bağlanıyorlardı.

Oğuz-Kağan’ın Kıpçak akınından sonra Gök kurdun, Oğuz’un karşısına çıkmasını ve ona buyruklar vermesini de şöyle anlatıyorlar:

*Oğuz orduya geldi, hep berâber yüründü
Erler yola çıkarken, kurt onlara göründü
Bir kurt ki erkek bir kurt!
Gök tüylü, gök yeleli!
Bu kurt döndü Oğuz’a bakmadan sağa sola,
Dedi: Ey Oğuz şimdi, ordunu çıkar yola
Halkımı, beylerini, çadırını hep topla,
Baş çekip göstereyim, doğru yol nerde ola!
Oğuz Kağan baktı ki erkek kurt önler gider,

Ordunun öncüleri, Gök-Kurtu gözler gider,
Oğuz bunu görünce, ne çok sevinmiş idi!
Alaca aygırına çabucak binmiş idi!*

Uygurların Oğuz destânının bu bölümünde artık kurdun bir ışık hâlesi içinde görüldüğünden söz açılmıyordu. Çünkü, destân daha önce onun nasıl bir ışıkla görüldüğünü yürüdüğünü ve en nihâyet bu ışıkla beraber, nasıl kaybolduğunu anlatmıştı.

Türklerin kurt başlı sancaklarından söz açan Çin târihleri de, bu başların hangi anlamı ifâde ettiklerini anlatmağa çalışı-

yorlardı. Onlar diyorlardı ki: ‘Türkler kendilerinin, kurttan türediklerine inanırlardı. Bunun için de bayraklarının tepesinde, kurd başını eksik etmezlerdi. Anadolu abidelerinde de birçok ‘Çift başlı kartal’ kabartmaları görüyoruz.

‘Türklerin Kurttan türeyiş’ inançları eski Roma mitolojisi-
sinde kesin çizgilerle ayrılıyordu: Bu gün de Altay dağların-
da yaşayan bir çok kavimler, kendilerinin kurttan türedikleri-
ne inanırlar. Bu inanç, Kamçatka yarımadasına kadar uzamıştır.
Kamçakta yerlilerine göre: ‘Kendilerinden olan dul bir kadın, er-
kek bir kurtla evlenmiş ve ondan iki çocuk doğmuştu. Bu iki er-
kek çocuk da bütün Kamçatka yerlilerinin ataları olmuşlardı.
Kamçatkahılar, zaman büyük törenler yapıyorlar ve bir kurdun
derisini samanlarla doldurarak köy köy gezdiriyorlardı. Bâzan
da genç bir kız alıp bu kurt sembolü ile aynı çadıra konuyor ve
bunlardan sembolik olarak, yeni nesiller türetilmek isteniyordu.
Şunu da unutmamız gereklidir ki, eski Roma mitolojisinin tesir-
lerinde kalmış ve onda Roma pek çok şeyler almışlardı.

Attilâ’nın avrupa gelişi ile özellikle Cermenlerde, bâzı yeni
kurt efsaneleri görülmeğe başladı. Fakat bu efsânelerin motif-
leri, eski Roma ananelerine aykırı düşüyordu. Attilâ Hurdan ile
gelen bu eski efsane Roma ananelerine aykırı düşüyordu. Attila
Hunları ile gelen bu kurt efsânelerini daha çok Cermenler be-
nimседiler. Bu motifler artık Cermen mitolojisinin birer malı
olmuşlardı. Ama zaman zaman Cermenler, ‘Attila’nın yüzünün
bir kurda benzediğini söylemekten de, geri duramıyorlardı. Kurt
çok güçlü ve dayanıklı bir hayvandı. Bu sebeple kurt, Türk halk-
ları arasında bir kudret sembolü olmuştur. Hattâ Ortaasya ka-
vimleri büyük hükümdarlar için ‘Gök-Börü Sultanım’Gökkurt’a
benzeyen sultanım diyerek, kendi hükümdarlarının kudret ve
kuvvetini anlamak istiyorlardı. ‘Büyük bahadurların gözleri de
kurda benzetiliyordu’ En keskin oklar ise, ‘kurt dilinden’ başka
bir şey değildi.

Kurt ile ilgili efsâneleri incelerken de aynı görüş ve metodla hareket etmemiz lâzımdır. Türklerin kurttan türeyişi ile ilgili efsâneler, ilk defa Göktürkler çağında görülmüyordu. Göktürklerin kurttan türeyiş efsâneleri ile aynı zamanda bir Cihan imparatorluğu da meydana gelmişti.

M.Ö.140 senesinden önce de söyleniyor ve bütün Ortaasya halkları tarafından da, bunlara inanılıyordu. Bu efsâneler o kadar çok yayılmışlardı ki, Çin târihleri

Wu-Sun'ların gelişmelerinden kaçarlarken bunları söylemekten de geri duramıyorlardı. Bize Hun çağında anlatılan bu kurt efsânesi, Göktürkler'inkine daha yakın ve oldukça gelişmiş türde, bir mitoloji örneği idi.

Bin erkek kurt görünmüş, kurdu benimsemişler.

Kurt dağın etrafında, dolanmış her yanında

Küçük kızın kaynamış, bir aşk, sevgi kanında

Küçük kız demiş: 'Budur Tanrının şekli kurttur!'

'Bu kutsal dağ da zâten, Gök Tanrı'ya bir yurttur' Kardeşleri: 'Gel!' demiş. 'Bu kurt seni yer'demiş.

Fakat kız dağdan inmiş, kurt: 'Elini ver' demiş.

Kurt kızı eve almış, bir mağaraya dalmış,

Orada yaşamışlar, soyları da ün salmış!

Eski Türk Mitolojisindeki 'Ana ailesi' izleri, Göktürk çağında yerini gelişmiş 'Baba ailesi' düzenine bırakıyordu: Sonradan Cengiz devletindeki taht kavgalarında da, inanışın izlerini, açıkça görüyoruz. Bu uygur efsânesinde de, kurt ile evlenen ve

Uygurların soylarını meydana getiren ata, Kağan'ın 'Küçük kızı' idi. Göktürk efsânelerinde her zaman için, 'Baba-Ata'ya önem verilir. Zâten Türkler eşlerini kaçırma veyâ anlaşma yolları ile dış kabilerden alırlardı. Kendi boyları içinde evlenmek, bir nevi yasak idi. Bunun için de yabancı boyların önemi kalmıyor ve devlet içinde, 'Ana ve dayı' ailelerinin söylemesine,

Lüzum bile görülmüyordu.

Geriye kalan tek çocuğun, kolları ile bacaklarının kesilerek, bir bataklığa atılması da Türk mitolojisinde önemli bir yer tutar. Böyle 'Bataklık' motiflerine, Hun ve Macar efsanelerinde de rastlanır.

Gök Türklerin 'Kurttan türeyiş' efsânelerinde de rastlanır. Gök Türkleriin 'Kurttan türeyiş' efsanelerdir.⁵¹

*Komşu bir millet varmış, Türkleri ezip almış,
Bir kişi bırakmamış, küçük bir çocuk kalmış.
Çocuğa acımışlar, henüz on yaşıdaymış
Bataklığa atmışlar, aklı da başındaymış.
Başalmışmış^{6*} kursağı, acıkmış, ezilmişmiş.
Ama bir kurt türemiş ağzında et getirmiş,
Sürünerek yürümüş, eti ona yedirmiş.
Zamanla evlenmişler, etlerle beslenmişler,
Kurt bir gün gebe kalmış, uluyup seslenmişler,
Oğlan yaşıyor diye, İnsanlar şaşa kalmış,
Düşman ordu göndermiş, oğlanı bulun, demiş'
'Fakat kutsal bir kurt var, uyanık olan demiş
Kurt anlamış, kutsalmış oğlanı hemen almış,*

5 Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971

6 Boşalmışmış: Kusmuş.

*Turfan'ın kuzeyinde, mağaralara dalmış.
Mağara çok derinmiş, içi de çok serinyiş,
Kurt şöyle bir gerinmiş, sonra da dibe inmiş.
Kurt gelmiş bir ovaya, ova geniş güzelmiş.
Kurt konmuş bu ovaya, vatan demiş oraya,
On erkek çocuk doğmuş, kavuşmuş bir yuvaya,
Çocuklar beslenmişler, büyüyüp eğlenmişler,
Dışardan on kız almış, onlarla evlenmişler.
On çocuk, 'On-Boy' olmuş; boylar da bir soy olmuş;
Türemiş çoğalmışlar, bu ova insan dolmuş.
Dağları eritmişler, Dünyâ'ya erişmişler,
'Demirci' olmuş kalmış, bu işe girişmişler.*

BOZKURT NEDEN TÜRKLERİN SEMBOLÜ

Kurtlar ıssız ve yüksek yerlerde yalnız yaşamayı severler. Örnek bir aile hayatları vardır. Eşlerini ölünceye kadar berâber olmak için seçerler. Genellikle erkek kurt dişisine hayatının sonuna kadar sadık kalır, tek eşli yaşamayı tercih eder. Yavrular küçükken anne sürekli inde ikâmet eder, baba kurt dışardan avlanarak yiyeceklerini temin eder. Anne ölürse baba yavru-lara bakma işini üstlenir. Kurtlar arasında aile ve akrabalık bağları güçlüdür. Küçükler büyüklerden büyük sevgi ve yakınlık görür. Aile üyelerinden biri tuzağa düşerse, bütün akrabalar onu kurtarmak için seferber olur. ‘Birimiz hepimiz için ilkesi’ geçerlidir. Kurt sürüleri yakın akrabalar-dan oluşur. Genellikle geceleri sürüler hâlinde avlanırlar. Kurtlar haftada tek öğünle bile idâre edebilir. Son derece disiplinli bir ordu birliği gibi hareket ederler.

Bir sürüdeki kurt sayısı yedi ile yirmi dört arasında değişir. Her sürünün bir erkek ve bir dişi kurttan oluşan ve aynı zamanda bir âile oluşturan iki başkanı vardır. Erkek başkan daha fazla öne çıkar. Başkan sürüde mutlak hâkimdir; liderlik özelliğine sâhiptir. Başkana sürüdeki bütün kurtlar itaat etmek zorundadır. Avdan sonra, önce erkek başkan karnını doyurur, diğerleri ondan sonra yerler. Kurtlarda her sürünün bir av sahası bulu-

nur. Sürüler buna dikkat eder ve hiç bir kurt bunu ihlâl etmez. Kuralları ihlâl edenler hemen cezalandırılır. Kurtlarda sürü başkanlığı son derece önemlidir. Kurt sürüsünün başkanı gerektiğinde sürünün selâmeti için kendini fedâ eder. Başkan öldüğünde sürünün en güçlü ve yetenekli kurdu hemen yerine başkan seçilir.

Kurt, hayvanlar âleminde en zeki hayvanlar grubu içinde yer alır. Kurt haykırması 6 değişik şekilde olur. Hepsi farklı anlamlar taşır. Aralarında ki iletişimi bu şekilde sağlarlar. Kurtlar genellikle evcil hayvanlardan ziyâde kemirgenleri avladıklarından tabiattaki ekolojik denge için önemli bir işleve sâhiptirler. Sanılanın aksine evcil hayvanlara zorda kalmadıkça (Özellikle kemirgen ve diğer tür yiyecekler bulmakta zorlanmadıklarında) saldırmazlar. Kurt son derece onurlu ve özgürlüğüne düşkün bir hayvandır. Kendisine verilen yiyecek karşılığında asla kuyruk sallamaz ve yaltaklanmaz, boynuna tasma takılmasını kabullenmez. Eğer bir sınırlama getirilirse ilk fırsatta özgürlüğü tercih eder.

Roma'nın kurucusu olan Etrüskler de Kurt sembolünü kullanmaktaydılar. Etrüsklerin Türkiye Türkleriyle genetik akrabalığı Etrüsk iskeletleri üzerine yapılmış bir genetik araştırmayla ortaya konulmuş, Türk gen havuzu ile Etrüsk gen havuzu arasındaki benzerlik tespit edilmiştir. Bu veriler de Kurdu sembol olarak kullanan toplulukların kökeninin Orta Asya'ya dayandığını göstermektedir.

Kurtların en iri ve heybetlisi bozkurttur. Bozkurt kışkırtılmadıkça insana saldırmaz. Bozkurtla istenildiği taktirde iletişim sağlanabilir. Bu iletişim sonucu geliştirebilecek ilişki biçimi bir bağımlılık ilişkisinden ziyâde dostluk ilişkisi olabilir. Dolayısıyla tür olarak kurda akraba ve evcil bir hayvan olan köpeklerle geliştirilen ilişki biçimine benzemez. Köpek daha çok sadakati ile bilinen bir hayvandır.

Türkler, köpeği genelde ev dışında ihtiyaca binâen beslemişlerdir. Kurt sürülerinin saldırılarına karşı çoban köpekleri beslenir. Bu türün dün en meşhuru ise bir Türk köpeği olan Kangal köpeğidir. Modern şehir hayatının gelişimiyle birlikte bizde köpek besleme alışkanlığı büyük ölçüde terkedilmiş, batı toplumlarında ise, daha çok evde beslenilmesi yaygın hale gelmiştir. Bugün, batıda köpek en çok beslenen evcil hayvan türüdür.

‘Kurtlar avlarını avlarken, işbirliği ve dayanışma halinde disiplinli bir ordu birliği gibi hareket ederler.’

Yukarıda belirtilen bu tesbiti biraz açarsak aşağıdaki bilgilere ulaşırız. Harp sanatı içerisinde askeri dehaların bulunduğu uyguladığı muhtelif savaş taktikleri vardır.

Düşman birlikleri ile mücadele ve imha konusuna geliştirilmiş pusu, tuzak taktikleri içerisinde (V) biçimi pusu çokça uygulanır. Sonuçta kati neticelere ulaşılmıştır.

Vietnam’da Amerika savaşlarında bu konuda çok iyi uygulamalar görülmüştür. Biçimi pusuyu doğada varoluştan bu yana en iyi bilen ve uygulayan canlılar kurt sürüleridir. İnsanlık bu taktiği onlardan öğrenmiş ve uygulamayan çalışmışlardır. (Üstün teknik imkânlarına ve ateşli silah gücüne rağmen, kurtlar kadar başarılı, eksiksiz olamamışlardır.)

Uzun süre aç kalan bir kurt sürüsü gecenin ilerleyen vaktinde meskün mahale uzaktan dikkat çeken kısa haykırmalar ile yaklaşır. Koyun ağıllarını bekleyen köpekleri alarm durumuna getirir.

Belirtilen hedefin önüne sürü (V) harfinin ayakları üzerine kendilerince tâyin edilen kıdem sırasına göre yerleşirler. Yavrukurtlar Bozkurt’un arkasında emniyetli yerlerde yapılacak olan harekâtı izlemek üzere dağınık biçimde yerleşirler. Sürü içerisinde en yaşlanmış güçsüz kalmış üye kendisini feda etme riskini göze alıp ağıl etrafında beklemekte olan köpeklerin çev-

resinden haykırarak olabildiğince hızlı koşarak döner. Arkasına takılan sürü köpeklerinin takibetmelerini sağlayarak kurulan pusunun içerisine çekilen köpeklere konuşlanmış üyeler tarafından yapılan karşı saldırılar ile bir boğuşmadır başlar. Kurtların üstünlüğü sağlandığı anda olayı uzaktan izleyen yavrukurtlarda boğuşma alanına girerler.

Böylece son darbenin vurulduğu sırada yavrukurtlar da tatbiki olarak eğitilmiş olurlar.

AT KÜLTÜRÜ

Bu ‘en soylu fetih’ fâtihinin ise, dünyânın en eski milleti olarak Türk Milleti’nin olması, bizler için büyük bir gurur ve sevinç kaynağıdır. Çeşitli belge ve bulgular; atın ilk olarak M.Ö yaklaşık 4000-3500 yıllarında Orta Asya’da Türkler tarafından ehilleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Ünlü bilgin W.Kooppers’in düşünceleri de bu açıdan büyük önem taşır; ‘Atın ilk ehilleştirilmesini ve bununla ilgili karakteristik atlı-Çoban kültürünün yaşatılmasını, kesin olarak İç Asya’da yaşayan eski Türkler’e kadar dayamak gerekir. Bu başlıbaşına kendine has târihi baarı olup, dolayısıyla kavimlerin kültürlerin gelişmesinde özel durumlar ve önemli sonuçlar yaratmıştır. Atı ve umümi olarak çoban kültürünün esas unsurlarını. İlk Indo-Germen, eski Türkler’e borçludurlar.

Bu ülkenin yöneticileri özellikle Çinliler ‘Cennet Atı’ dedikleri Orta Asya’nın hızlı ve dayanıklı atlarını ülkelerinde yetiştirmek için uzun çabalar sarfetmişlerdir. Türklerin hâyatında at, birinci planda gelen unsurdur. Göktürk yazıtlarına göre hakanların vazifesi, emirleri altındaki halkları doyurup giydirmek ve müstakil olarak yaşamaktı. Buna göre “Kara Budun”u memnun etmek için sürüleri çoğaltmak vs... “Akın” ile mümkün oluyordu. At maddi ve askerî kuvveti dışında edebiyâtın, sanatın,

adet ve an'anaların de teşekkülünde dolayisiyle yer tutmuştur. Yuğlarda, şölenlerde, sünnetlerde, evlenmelerde, teâmül ve hukukda yer, boy ve insan adlarında, Sıporda ve oyunlarda, tezyini ve plastik sanatlarda, efsânelerde, tesiri görülen at, güzelliği, tenâsübbü, kuvveti, sürati, tahammülü ve insancıl hususiyetleriyle Türkler'in gönüllerini fethetmiş bir varlıktır.⁷

Atı da kadın gibi, silah gibi nâmus bilen bir millet olarak Türkler, zafer yolunda uzakları yakın eden bu canlı vâsitaya tabii bir sevgiyle bağlanmışlardı. O kadar ki Orta Asya Türkçesi'nde, ava gitmek gibi, savaşa gitmeye de "Atlanmak" deniyordu. Batılı bilginler, Türkler'in medeniyetine "Atlı kültür" adını vermişlerdi. Bu atın Türk hayatındaki önemini gösterir. Birbirinden çok uzak ülkelere yayılmış olan Türk devlet teşkilatının düzen ve irtibatını sağlayan en hızlı taşıtlar, şüphesiz ki atlardır. Atın sürâtî Türk yaşayışını önemli şekilde etkilemiştir.

At sâyesinde akınlar yapılmış, iktisadi ve idari kudret sağlanmışdır. Kısacası at, Türk alp'ının üstünlük sırrı olmuştur. Alp'ın "Özlük atı" kendisiyle birlikte gömülmüş böylece onun, ölüler dünyasında bile atsız kalması önlemek istenmiştir. Ata mahsus türlü koşum, eyerler, yularlar, üzengiler Türk ülkelerinde imal olunmakta idi. Bu zârif takımlar Çin ve İran saraylarına hediye olarak giderdi. Ünlü tarihçilerinin "hayvan uslûbu" dedikleri eski Orta Asya Türkleri'ne âid eserler arasında pek çok at heykel ve motiflerine rastlanmaktadır. At Türklüğün kudsî hayvanıdır. Beşikten ayrılan çocuk, kız veya oğlan olsun, kendini at sırtında bulur. Türk, athı millettir.⁸ Bu hâl Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde de sürüp gelmiştir. Dede Korkut Oğuzları'nın atla nasıl hası neşir oldukları hikâyelerin her satırında anlaşılır.

7 Nâil Uçar, "Türkler'de At sevgisi" Yıllarboyu Târih, Say: 6 Haziran, 1983, s.60

8 Aşiretlerimize At Kültürü, Hayri Başbuğ, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, 1986

AT SÜTÜ

Aşiretlerimizin folklorunde yer alan bir inanca göre, at sütü, hamileliğe yardım edici bir gıdadır. Bu bakımdan, hamile kalmak isteyen bir kısım kadınların bol bol at sütü içtikleri söylenir. Günümüzde rastlanmamakla beraber, eskiden aşiretlerimiz arasında pek yaygın olarak, at sütünden “İçki” yapıldığını yaşlılar anlatırdı. Bu içkiyede aşiret ağızlarında, “ekşi süt” anlamına gelen “Şir’amız”, “Şirik-amız” veya “Şirkimiz” adı veriliyordu. İçkiye “kıımız” denildiğini biliyoruz. At sütünden yapılan içki (kıımız), Türk’ün milli içkisidir. Kıımız %2,6 alkolü ile fazla beslemese de ferahlatıcı ve açlığı teskin edici hassaya mâliktir. Litre başına oldukça yüksek 450 kalori sağlar. Çin’deki Han sülalesi yıllıkları Hanlar’ın kıımız keyfi sürdürdüklerinden bahsederler. “Kıımız sağlık için çok yararlıdır. Et yenirken içilirse daha hoş olur. Tam kıvamındaki hâlis kıımız kolay sarhoş yapmaz adamı bir oturuşta yavaş yavaş yudumlayarak 5 kilo belki de daha fazla içilebilir. Kıımız sâdece meşrubat değildir, aynı zamanda bir gıdadır. At sütünün kendine has bir özelliği de yağsız olmasıdır, diğer hayvanların sütünde olduğu gibi yağ yoktur.”

AT ETİ

Safii mezhebi'ne göre, at eti "Helâl"dir. Eski Türkler'de at eti çok makbul sayılıyordu. Kaşgârlı Mahmûd, "Yunt eti yapar" (At eti misk gibidir) sözü ile eski Türkler'in de torunları Kazazlar gibi at etini ne kadar çok sevdiklerini ifade eder. Timur'un Semer kend bahçelerinde verdiği muhteşem toylarda seçkin misâfirlere en makbul yemek olarak haşlanmış at eti ikram ediliyordu. Türkistan'ı dolaşan gezginler, Türk boylarında at etinin yenildiğini ve ayrıca attan çeşitli sucuklar yapıldığını anlattılar.

Dede Korkut destanlarında ki şölenlerde de, "At tan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç" kestirildiği bilinmektedir.⁹

9 Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, ANK. 1977

ATLI SİPORLAR

Türkler târihin en eski ve mâhir atçılarındır. Öyle ki at, eksiğini Türk süvârisi ile bir Türk de eksiğini at ile ikmal ederdi. Çeşitli belge ve bulgulardan M.Ö. 4000-3500 yıllarından Türklerin atı ehlileştirdikleri anlaşılmaktadır. İran’a, Çin’e, Hindistan’a at türkler tarafından götürülüp tanıtıldı, “arap atı” denilen ünlü cins atlar da Orta Asya menşeli atlardan üretilmiştir. Yine meşhur İngiliz atı da Arap Atının yerli İngiliz atlarıyla karışmasından elde edilmiştir. İngiliz atının soyuna 32 çeşit Türk atının kanı katılmıştır. Atçılıkla ilgili efsâneler arasında yer alan “Cennet Atlar”ı da Türklerin eski devirlerde yetiştirdiği dayanıklı ve sür’atlı hârika atlardır. Bunlar bir günde 350 km. kat ediyorlardı. Eski Yunanda, Roma’da ve Bizansla at ekseriya koşularak kullanılıyordu. Roma ordusunda at koşulmuş arabalı savaşçılar ünlüydü. Türklerde ise, küçük, hafif, süratli ve dayanıklı, âdeta süvarisi ile kardeş olmuş atlar vardı. Türklerin zamanlarının çoğunu at sırtında geçirdikleri bütün bütün târihçiler tarafından ifâde edilmektedir. Oğuz Türklerinin atları açlığa ve uzun yürüyüşe dayanıklı bozkır atlandı. Destanlarda ve DEDE KORKUT hikâyelerinde sık sık adı geçen “Kazılık At” budur. Bu atlar “Türkistan Atı” veya “Nize” diye bilinmekte olup, bu gün “Türkistanda” Akal Teke” ismiyle tanınmaktadır. Türkistan atları “Eşkin” (Hinlâc) yürüyüşleri ile de meşhurdurlar. Eski Türkler bu atlardan o kadar çok sayıda besliyorlardı ki, Çin ile yapılan ticârette büyük bir öneme sâhiptiler. İmparator

Tai Tsung devrinde, Uygurların Çinlilerden her yıl yüzbin ata karşılık yüz bin top ipek aldıkları bilinmektedir.¹⁰ Bilge Kağan zamânında Çinliler bir ata 40 top ipek veriyordular. Türkler ata binmeyi bir san'at halinde getirmişlerdir. Türkmen Atalarını mukavim kılan hususlardan birisi de Türklerin ata binmekteki maharetleri idi.¹¹ Usta bir binicinin altındaki at daha az yorulmaktadır. Eski Türk orduları savaşlardaki meşhur hızlarını bu atlarla sağlıyorlardı. Türkler bu mükemmel atları batıya da getirdiler. Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden İstiklâl savaşına kadar kullanılan bütün atlar, bu Asyâdaki "Türkmen Atı"nın soyundandır.

Küçük, hızlı, cesur, dayanıklı ve insana alışık bu atlar, asırlar boyu Türk fütuhâtının en mühim âmili olmuşlardır. Osmanlı Türkleri de atıcılık, kudret, çeviklik, kıvraklık, çabukluk, sevgi ve yerinde karar gibi önemli hassaları geliştirmek için sulh zamanlarında, av, koşu ve cirit sıporları ile meşgul olmuşlardır. Türkmen atı kanı taşımaktadırlar? Atlı Sıporların en güzellerinden olan CİRİT ve ÇÖĞEN (Bugünkü modern adıyla Polo) Türk Sıporlarının senelerce kanını kaynatan müsahakalar da halkın zevkle seyrettiği birer oyun olmuştur. Yurdumuzda ÇÖĞEN bâzı yerlerde, Cirit bir çok yerlerde hâlâ yaşamaktadır. Osmanlı ve Selçuklu Türklerinde olduğu gibi Memlûklerde, Orta Asya'da ve oynanan ve iyi ata binmeyi gerektiren bir oyundur. Bu vasıflar itibarile Çöğen de Cirit'den aşağı kalmaz.

10 Başbuğ Hayri, Aşiretlerimizde At Kültürü, Türk Dünyası, Arş. Vakfı Yay. İstanbul, 1986, Sh.2-3

11 Kısakürek N. Fazıl Ata SenSenfoni, Büyük Doğu Yay. İst. 1984,Sh.112

ESKİ TÜRKLERDE ATÇILIK VE BİNİCİLİK VE SİPORLARI

Orta Asya bozkırları en eski çağlardan zamanımıza kadar dünyânın en çok at yetiştirilen bölgesi idi. Bu bakımdan oraları ile mukayese edilecek başka bir yer gösterilemez. 1246 yılında Papanın elçisi olarak Orta Asya bozkırlarını baştan başa geçip Moğolistan'a giden Plano Carpini atların çokluğu karşısında hayrette kalarak şunları yazmıştı: “Hayvanlarının fazlalığı bakımından onlar son derece zengin insanlardır; hayvanları başlıca deve, sığır, koyun ve keçidir; atlarına gelince, o kadar çok atları var ki, dünyânın geri kalan kısmında o kadar sayıda at bulunduğunu sanmıyorum.” Eski Türk ellerinde atın sayı bakımından koyundan sonra gelmek, sığır ve deve- den önce olmak üzere, ikinci sırada yer aldığı görülür. Bu husus tabii Türk ellerinde iktisâdi hayatın bu iki hayvana bağlı olmasından ileri geliyor. Göktürkler'i yakından tanıyan bir Çin elçisi VII. yüzyılın ilk çeyreğinde: “Onların kaderi koyun ve atlara tâbidir.” Sözleri ile bunu kısa fakat veciz bir şekilde ifâde etmişti. Geçen yüzyılın ikinci yarısında Kazaklar'ın hayâtını yakından incelemiş olan meşhur Türkiyetçi W. Radloff, hâlis bini- ci olan bu elin gerektiğinden çok fazla at beslenmesini “İçinden gelen bir arzu” ile izah etmişti. Eski Türkler'de de, verilen de- ğerde böyle bir duygunun var olduğu şüphesizdir. Ancak bunun yanında etinin en makbul et sayılması ve sütünden de Kımız'ın

yapılmasının büyük payıları vardır. Gerçekten Kaşgarlı “Yund eti yapar” “at eti misk gibidir” sözü ile Türklerin de torunları Kazaklar gibi at etini ne kadar çok sevdiklerini ifade eder. Timur’un Semerkand bahçelerinde verdiği muhteşem toylarda seçkin misafirlere en makbul yemek olarak haşlanmış at eti ikram ediliyordu. Türkler ve Moğollar atı karın yağını tuzladıktan sonra yine atın bağırsaklarına doldurup tütsüleyerek sucuk yaparlardı. Plano Car Pani’den 7-8 yıl sonra (1253-1254) Fransa kralının elçisi sıfatı ile Batu ve sonra Möngke Kağan’ın katına gelen WRubruck’un domuz sucuğundan “daha iyi” dediği bu sucuğu geçen yüzyılda Kazaklar arasında yiyen Radloff da tadını hoş bulmuştu. Atın iç yahut karın yağına kazı denildiği gibi, yapılan sucuğa da aynı ad verilir. Kaşgarlı kazıyı Türkler’in en sevdiği et olarak vasıflandırıyor. Türkler ve Moğollar kısrakın sütünü ekşiterek içen başlıca topluluklardır. Onların at etine olduğu gibi, Kımız adı verilen bu içkiye de son derecede düşkün idiler. Radloff geçen yüzyılın ikinci yarısında müslüman Kazaklar’ın kımıza büyük bir saygı gösterdiklerini yazar ve bundan dolayı ona “ilahi içki” şeklinde anar. Kımızı yabancıların da sevdikleri görüldüğü. Yukarıda adı geçen Rahip W.Rubrack, en nefis şaraba tercih edecek şekilde Kımızdan hoşlanmıştı. MOĞOLİSTAN DÖNÜŞÜ TEBRİZ’DE ZİYARET ETTİĞİ KÖSE DAĞ SAVAŞININ 1243 GALİBİ BAYCU NOYAN’IN KENDİSİNE KİMİZ YERİNE ŞARAP İKRAM ETMESİNE ÜZÜLMÜŞTÜ. FAKAT KİMİZ SADECE BİR İÇKİ DEĞİL, AYNI ZAMANDA DOYURUCU VE BESLEYİCİ MÜHİM BİR GIDA İDİ. YİNE RUBRACK MOĞOLLAR’IN YAZIN KİMİZLARI OLDUKÇA BAŞKA BİR GIDAYA İHTİYAÇ DUYMADIKLARINI YAZAR. Radloff da, kımızın susuzluğu ve açlığı gideren son derece hoş bir içki olduğunu söyler.

AT RENKLERİ

Türklerde bilinen at renkleri:

AL: Kızıl renkte olan attır.

DEMİR KIR: Siyahî fazla, beyaz ve kahverengi karışımı, Demir renginde olan attır. Atlar, mübarek ve süslüdür.

DORU: Kırmızı ile siyah arası bir tonda attır. Zor işlerde bu atlara güvenir.

KIR: Siyah ile beyaz arası, yani, kül rengine çalan kirli beyaz renkte olan attır.

KULA: Kızıl ile boz arası bir renkte olan attır. Bu atlar uğursuz telâkki edilir.

YAĞIZ: Kara ile kızıl arası renkte olan attır. Huysuz olarak bilinir.

BİNİT TAKIMI

Eğer, Gem (Oyan), Yular, Nal, Gerdanlık, Terki, Heybesi, Yem Torbası, Kamçı, Köstek, Okruk, Tabii Baz, Közüldürük.(12 adet)

ERKEK İSİMLERİ

(Çoktur ama Tanıtmak içindir)

Kırım Karay Türklerinde erkek isimleri: !!!!!!!????

Kadın isimleri

Dolunay, Akbike (Beyaz Prenses), Arzu, Nazlı, Sultan.

AİLE ADLARI: ;Kalmuk, Börü (Kurt), Bata (Dev), Kurt
Çagırke), Ferik (Horoz), Kırgı (Altmaca), Tokluğ.

SOYADLARI: Çavuş (Usta), Kalfa, Koycu (Çoban), Saatçi

UYGUN SOYADLARI: Alyanak, Karakaş, Şişman, Koçak
(Cesur), Oynak(hafif-neşeli)

Çok eski zamanlarda erkek isimleri vardır. O dönemlerde kadın isimlerinin çoğu kayboldu. Bir çoğu bazıları hala var. Fakat bir çoğu o devirdeki kelimeler anlamamız için o eski dönemlerini göstererek sadece bir kısımlarını anlamak o dönemleri tanıtmak içindir.

İstanbul'u Feth'eden Yeniçeriye GAZEL

*Vur pençe-i Ali'deki şemşir aşkına
Gülbangi asmanı tutan pir aşkına*

*Ey leşker-i müfettihü'I – ebvab vur bugün
Feth-i mübini zamin o tebşir aşkına*

*Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-i hilal için
Gelmiş bu şehsüvar-ı cihangir aşkına*

*Düşsün çelengi Rum'un eğilsün ser-i firenk
Vur Türk'ü gönderen yed-i takdir aşkına*

*Son savletinle vur ki açılsın bu surlar
Fecr-i hücum içindeki tekbir aşkına*

GÜREŞ VE CİRİT

Türklerde tarihin her devrinde Güreş müsabakaları ok müsabakalarında geri kalmamış belki ondan daha büyük bir alaka uyandırmıştır. Büyük şehirlerden en küçük köye kadar her yerde güreş müsabakaları zevkle seyredilir ve adeta bir bayram sevinci yaratırdı. İki evli bir köy bile Türk Sıporuna eleman yetiştirirdi. Bu Sıpor ruhu bu gün de aynı kuvvetle yaşamaktadır. Güreş müsabakalarına Şehirlerimizde halkın gösterdiği rağbet o derece yüksektir ki büyük müsabakalarda çok defa saatlerce evvel yerler dolmakta ve kapıların kapatılması gerekmektedir.

Köylerimizde ise düğün veyâ bayram gibi sevinçli günlerde, milli oyunlarımız ve bu arada güreş en başta yer alır. Güreşsiz geçen bir şenliğin sevinci yarım kalmış sayılır. Eski Türk sıporu üzerine yapmakta olduğunuz tetkikler bizde eski Türk güreşinin yağsız güreş olduğunu göstermektedir. Kurtuluş harbinin yeni başladığı günlerde idi. Eski Türk tarihine göre, Kurtuluş kelimeleri, çok eski zamanlardan beri, herkesçe biliniyor. Yolumuz KÜTAHYA'nın ALTIN TAŞ ovasından geçiyordu, öğleye yakındı. Köy yakınındaki düzlükte birçok atlinın at sürdüğünü, ellerindeki sopaları birbirine attığını uzaktan gördük. Yanlarına yaklaştığımızda orduya katılmak için toplanan 100 kadar genç olduklarını köyden ayrılmadan önce köydeki ihtiyarların tavsiyesi ge-

reği cirit oynadıklarını öğrendik. Bizim de kendileriyle oynamamızı istediler. Cirit oynamayı bilmediğimizi söylediğimizde tek kolu olmayan bir ihtiyar:

-Yazık, yazık dedi. Biz delikanlı iken kadınlarımız bile bu atalar oyununu oynarlardı. Türk binicidir. Ey oğul, Cirit de biniciler oyunudur. Dedelerimiz at sırtında dünyayı dolaşmış, biniciliği, yiğitliği, nişancılığı ile dört yana ün salmış. Ah, eğer sağ kolumu Moskof harbinde vermemiş olsaydım, ben şimdi böyle eli bağlı mı dururdum?

İçim içime sığmıyor ama nideyim? Dedi.

Orta Asya Türklerinde Beyge ve Kökberi adlı sıporlar da sevilirdi. Beyge bir istikamete yapılan ödüllü koşu, Kökberi de kesilmiş bir oğlağı birbirinden kapmak suretiyle yapılan maniali at yarışıdır. Yarışmacılar oğlağı birbirinin pençesinden almak için kurtlar gibi mücadele ederlerdi.¹²

12 Halim Baki, Kunter, Eski Türk Sıporları. Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938

TÜRKÜN GÖNLÜNE DEYEN GİRİT

Atalardan mirastır, Cirit denen şu oyun, mertlikte vefâsını, gösterir, Ötüken’de başlayıp, çıktı Ergenekon’dan Türk’ün târihi çıkar. Ciri’diyle okudan! Ötüken yaylasından, görünür Anadolu, Ergenekon’dan Cirit, katetti uzun yolu. Asırlar ötesinden, Bozkurt armalı Cirit, oldu Tapduk’a asa. Cirit diye fırlattı, asayı Emre Tapduk. Sürdüler atlarını; Abdurahman’la Saltuk gibi tanındı. Osman Gazi seslenip, dedi haydi meydana, Cirit saldı Turgut Alp, Orhan ondan yücedir. Aradan yıllar geçti yine CİRİT var oldu.

Cirit hakkında ilk bilgilere 1577 yılın rastlanmaktadır. At meydânında, İstanbula At meydânında bin kişinin karşısında 24 atlı tarafından oynandığı ve oyun sırasında her iki taraftan üçer kişinin meydâna çıkıp birbirlerine hücum ettikleri belirtilmiştir. Amacı, kaçanın cirit atılarak vurulması ya da vurulmamasıdır. Batıya göre Evliyâ Çelebi İstanbul Kâğıthane yakınlarında meşhur bir Cirit meydânından savaş dışı zamanlarda savaş pırovası ve İdman için oynandığı bildirilmiştir. Evliyâ Çelebi’ye göre Dolmabahçe Meydanı 1614 yılında bu alana Cirit Meydânı denilmiştir. II. Osman (1618-1622) Bu saray’ın bahçesindeki Sıpor alanında Cirit oynatmış özellikle Enderun ağalarının oynadığı Cirit’i seyredebilmek için alana ‘Sultan Osman Köşkü’ olarak anılan bir de köşk yaptırılmıştı.¹³

13 Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, IO. Cilt, 2002

DİĞER AT SPORLARI BEYGE OYUNU

Philipp Borchers isimli Alman seyyah Pamir civarında gördüğü eşraftan birinin oğlunun sünnet düğünü münasebetiyle oynanan KÖKBERİ oyununu 931 senesinde çıkan kitabında şöyle anlatmıştır. Kesilen hayvanın içi çıkarıldıktan sonra karnı tekrar dikilir. Baş ayakları kesilen bu halde bile elli kiloyu bulan hayvan yol üzerine bırakılır. Atlılar ona doğru koşar içlerinden bir tanesi uzanarak kesilmiş hayvanı alır ve eyerin üzerine yerleştirir. Ayakları ile sımsıkı tutar. Sol elinde dizgin, sağ elinde kampçı olduğu halde dörtnala uzaklaşır. Diğerleri kesilmiş hayvanı elinden almak için peşine düşerler. Atlı, tahdit edilmiş olanı av ile bir defa dönebilirse bir puan kazanmış olur. Sonra avı yere atar. O zaman başkası alır. Kim en fazla puanı alırsa günün gâlibi olur. Bu mücâdele çok çetin olur. Ellerin boş kalması için kamçılar dişleri arasına alırlar. Avı ele geçirebilmek için herkes çeker, sıkar, iter. İnsanların ve hayvanların dişleri sırtır. Öğleden önce başlayan oyun öğleden sonra sona erer. Kesilmiş hayvan kızartılır ve yenilir. Beyge'nin heyecanı bazan o kadar büyük olur ki ertesi günü tekrar bir hayvan kesilir ve oyun tekrar başlar. Eğer atların, misafir ve sahiplerinin tahammülü varsa Beyge dört gün devam edebilir.

GÖKBÖRÜ OYUNU

Türklerin Orta Asya'da oynadığı GÖKBÖRÜ oyunun, şalıp koşarak kesilerek içi temizlenmiş bir oğlak veyâ herhangi bir hayvan derisini eyeri ile bacakları arasına sıkıştıran ve dört-nala koşan bir atlının, kendisinin avlayan binicilere yakalanmadan ya da Gökbörüyü kaptırmadan sınırlanmış bir alan içinde belirtilen hedefe kadar koşması veyâ alanda turunu tamamlayarak sayı kazanmasıdır.

Oyundaki oğlak, bir oğlak derisinin başı ve ayakları kesilerek içine saman doldurduktan sonra karnından dikilip o gece su içine bırakılarak yapılır; böylece ağırlığı 30-40 kiloyu bulur. Eski Türkler'de totem sayılan Bozkurt'a "Gök-Börü" bağlı bir anane mahsûlüdür. Eski Türk İmparatorluklarında süreklilik avlarının bir askeri manevra niteliğinde olduğu Gökbörü, Cirit, Çevgan gibi atlı Sıporları da asker tâlim niteliği gösterdiği belirtilmektedir. KÖKBERİ oyunu da birbirleriyle çok benzerler. A.Samoylaviç, Türkmen oyunları eserinde Semerkend'da bulunduğu sırada Özbekler de bu oyunu gördüğünü anlatmaktadır. Kökbörü oyununun mânialı çeşidi hakkında Horosan tarafından Türkistan mıntikasını alâkadâr eden maddeler mecmuası'nda etraflı izaht verilmiştir.

Kesilmiş hayvan eyerin önüne konularak bacakla sıkıştırılır. Diğer oyuncular onu buradan çıkartmaya çalışırlar. Kökbörü pa-

zar yerlerinde de oynanılır. Özbekler bu oyun mânâ sebetiyle duvarları, harkları çukurları asip ile zengin, kul ile çelebi bir arada iştirak eder.

Evlenme münâsebetiyle yapıldığı zaman bu oyunlara gelinlerin de iştirak ettiği görülür.

HUNLAR VE KUTSAL RUHLAR

Altay dağlarında KURT heykelciklerini de bol miktarda görüyoruz: Kurt, Göktürklerin bir devlet arması idi. Ayrıca kutsal bir yönü de vardı. Fakat nedense Göktürk çağındaki eserler arasında, kurt resmine ve heykeline hiç rastlamıyoruz. Altay dağları ise, bu bakımdan dahi verimlidir. Türlü şekillerde yapılan kurt heykelleri bâzen realist bir görüşle işlenmiş; bâzan da keskin büyük dişler ve korkunç bir yüzle, kurtlara bir dev manzarası verilmiştir. Elbette ki bizim için, bu her iki türden eserler büyük bir öneme sâhip idiler. Realist olarak yapılmış kutsal heykellerinin alt kısımlarında, soyulmuş derileri de görülmektedir. El ve ayakları ile kuyruğundan meydana gelen beş bölüm, zaman zaman “S” şeklinde bükülerek, türlü süslemeler hâline de sokulmuşlardı. Fakat çoğu zaman, kurdun yüzünde bir ciddiyet ve korkunçluk değil, daha çok gülen bir insanın ifâdesi belirtilmiştir. Daha sonraki Türk Şamanizminde, Tanrıya verilen kurbanlarında, genel olarak yalnızca derileri ile başları saklanırdı. Bu deriler günlerce bekletilir ve yapılan törenlerde, onlara saygı gösterilir, yemek ve içkiler sunulurdu. Bu törenler, günlerce ve hattâ aylarca devam ederdi. Kurtların derileri ile birlikte resim ve heykellerinin yapılmış olması da, bize böyle bir inancın en eski izlerini göstermektedir. Yukarıda söylediğimiz gibi eski Altaylar, din ve içtimai seviye bakımından çok yükselmişler ve totem dininin izlerini ise çok eski çağlarda bırakmışlardı. Kurt, onların

yanında artık tapılan bir totem değil: daha çok sıhrî ve uğur getiren bir sembol hâlinde görülüyordu. Altaylı Hunlar, “Gökyüzünün” resimlerini de yapıyorlardı: Eski Türkler göğe çok önem vermişlerdi. Bunun için de geniş ve iyi gelişmiş bir yıldız bilgisine sâhip olmaları gerekiyordu. Bu sebeple Türkler, göğe önem vermişler ve bütün ufukları tek bir renkle kaplayan göğün kendisinin de, bir tanrı olduğuna inanmışlardı. Onlar Çin’de olduğu gibi yere bakmıyorlar ve yerle dağlar ancak atlarının ayakları ile meydana geliyordu. Göğün mâviliği renklerin en güzeli ve kutsalı, kalplerini dolduran sonsuz bir ilham kaynağı idi.¹⁴

14 Bahaaddin Ögel. Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971

KURT, KÖPEK BENZERİ SARI BİR HAYVANDIR

Türkler “Baba ailesi” düzenine çoktan girmişlerdi: Moğollarda Çingiz Han çağında bile, “Ana âilesi”nin izlerine hâlâ rastlanıyordu. Meselâ Çingiz-Han’ın atalarının, kocasız bir kadınla gelmiş olmaları, bunun en açık örneği idi. Fakat Türklerde böyle bir “Ana-Ata” ya rastlanmıyordu. Türk mitolojisinde de, baba insan ve ana ise kurt idi. Moğollarda durum daha başka idi. Onlarda ana insan ve baba ise, Tanrı’nın gönderdiği köpeğe benzer sarı bir hayvandı. Türklerde babalar, hem erkek hemde insandır. Göktürk efsânelerine ataları olan 10 erkek çocuk, mağaranın dışından kız almak yolu ile “On-Ok” yâni on-boy Türklerini meydana getirmişlerdi. Bu evlenme şeklinde “Ekzogami”, yani “dışardan kız alma” olayı açık olarak görülür. Fakat “dayı” ailelerinin isimleri Türklerde geçmediği gibi, devletin kuruluşunda da hiçbir rolleri yoktu. Öyle anlaşıyor ki Doğu Türklerinde ve Uygurlarda “Ana ailesi”nin izleri biraz daha fazla idi.

Türklerin inançları merkezinde TENGRİ vardır. Bunu yardımcı ve koruyucu iyeler, gök ve yer iyeleri, kara iyeler ve ata ruhu ve arvak’lar ile tamamlamak mümkündür. Din adamına “Kam” adı verilmektedir. Kam dini yetkiyi temsil eder. Türkler, iyiliklerin ve kötülüklerin iyeler de ve arvaklardan geldiğine ina-

nırlardı. Bu yüzden onları kızdırmamaya onların yardımlarını kazanmaya, onları memnun etmeye çalışırlardı. Bu yüzden atalarımız Türkler, yılın belirli zamanlarında, Tengri, iyeler ve arvaklar için âyinler düzenler ve âyinlerde kurbanlar kesilip şükranlarını onlara sunarlardı. Her varlığın bir iyesi olduğuna inanan Türkler, onları kurban ve saçı ile kazanmaya çalışırdı.¹⁵

H. Tanyu, Eski Türklerin Dini Totemcilik ve Samanlık değildir, der.

Hun Türkleri, yılın ilk ayı içinde Kağan'ın sarayında ve haziran ayında mukaddes ırmak yöresinde Tengri, iyeler ve arvaklara, âyinle at ve koyun kurban ederlerdi. Hunlarda görülen bu âyin, aynı şekilde Köktürk uygurlar zamânında da Tamir Irmağı'nın kaynağında sürdürülmüştür. Bu âyinlerinde, Kağan Saygı ve baş eğme işâreti olarak gündüz, güneşe gece dolunaya yüzünü dönerdi. Türkler, herhangi bir işe karar vermeden önce durumlarını ayın ve yıldızların hareketlerine bakarak tâyin etmeye çalışırlardı. Hun, Köktürk ve Uygur Türkleri arasında rastlanılan kurban sunma merâisirnlerini diğer Türk kavimlerinde de görmekteyiz. Meselâ Tabgaç Türkleri arasında ilkbahar ve sonbahar aylarında ata ruhlarında kurbanlar kesilirdi. Kurban sunulduğunda at ve koyunların kesiminden sonra çevreye kutlu sayılan kayın ağaçları dikilirdi. Köktürk çağında od'a ateşe, ocağa karşı da saygı gösterildiğini görüyoruz. Od'a ve ocağa karşı Türklerin gösterdiği saygı ve inancın köklerini tespit etmek güç olmakla berâber İ. Kafesoğlu bunun Zerdüş dini tesiriyle Batı Türklüğüne geçmiş olacağı ihtimâli üzerinde durur. Buna delil arasında bulunmamasını gösterir. Ancak Ergenekon efsânesini dikkate olarak, bu inancın Türkler arasında daha eski zamanlara uzandığı ve kendilerine mahsus olduğu ihtimâlinin de yabana atılmayacağı kanaatindeyiz. Köktürk çağı Bergü Taş yazıt-

15 V. Milli Türkoloji Kongresi, İst. 1985

larında Tanrı adına “Tengri” Türk Tengrisi koruyucu iyelere ise Umay, Yir-Sub şehrinde işâret edilmektedir. Uygur Türkleri’de dağ iyesine -ruhuna bereket ve huzur verici iye diye inanmıştır. Kutlu dağ efsanesinde bu husus açıkça görülmektedir. İbn Fadlan Başkırtların oniki Tanrısını tespit ettiğini açıklar. Ona göre bu tanrılar, Kış Tanrısı, Yaz Tanrısı, Yağmur Tanrısı, Rüzgâr Tanrısı, Ağaç Tanrısı, Gündüz Tanrısı, Ölüm Tanrısı ve oturan Tanrı’dır. Türkleri bu geçidin (Demir-Kapı)nın korunmalarına memur etmişlerdir.¹⁶

Türkler, “Dünyâ’nın memeleri” adı verilen bu iç bölgede, ancak iki kapıyı geçmek yoluyla dışarı çıkıyorlardı. Onların Margiana’yı aşmaları Araplar’ın gelişinden yüzyıl sonra, Sasâni devletinin son zamanlarında olmuştu. Önlerinde köpeğe benzeyen kurt bir hayvan vardı. Bu kurt doğudan batıya doğru ilerliyordu. Türklerle Türkçe ile, “Kalkınız!” diye çağırıyordu. Dünyâ Türkleri taşımağa yetmiyordu. Bunlar onları, batıya doğru püskürttüler. Önlerinde köpek (Kurt) gibi bir hayvan yürüyordu. Fakat ona (Kurda) yetişemiyorlardı. Kurt yürüyünce, “Göç!” yâni “kalkınız!” diyor ve Türkler arkasından gidiyorlardı. Durduğu yerde de, çadır kuruyorlardı. Bu hayvan uzun süre onlara kılavuzluk ettikten sonra, ondan sonra bir daha görülmedi ve ondan söz de açılmadı. Bu inanış Uygur yazısı ile yazılmış Oğuz Kağan destanı’na çok benzemektedir. Türkler, her zaman tek bir Tann’ya inanıyorlardı. Türkler, Ateşe büyük bir saygı duyarlar. Havaya ve suya da, saygıları hürmetleri çoktur. Toprağa ve yere de, âyin ve tören yaparlar.¹⁷

16 İbrahim Kafesoğlu, Türk Bozkır Kültürü Abdulkadir İnan, Eski Türk Dini Târihi, İst. 1976

17 Dr. Yaşar Kalafat, Eski Türk Dini izleri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998

BİBLİYOGRAFYA

1. Türk Dünyâsı Târih Kültür Dergisi, 2005-2008, Arslan Bulut.
2. Atlas Aylık Coğrafya ve Keşif Dergisi.
3. Reşideddin, Câmîüt-Tevârih, Moskova, 1965, İstanbul.
4. Prof. Dr.Faruk Sümer, Çepniler, Anadolu'daki Türk Yerleşmelerinde önemli oynayan bir Oğuz boyu, Türk Dünyâsı Araştırmaları Vakfı, 1992, İst
5. Levçonko, M.V. Bizans Târihi, Özne yay., İstanbul, 1999
6. Osman Turan, Selçuklular azmanında Türkiye.İstanbul 1971.
7. Yalvaç'ta Aile, Doç.Dr.Nuri Köstüklü, Konya, 1996.
8. Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Türklerin Dini, Tarihçesi, Türk Kültür Yayını, Beyazsaray, Nu. 41, Beyazıt, istanbul. 9-A. İnan, Eski Türk Dini Târihi (Samanlık), Sf. 13
9. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Karakterleri, Terbiyeleri ve Müesseseleri Türkler, H.A Munro Butler Johnstone. Doç. Dr. Hüseyin Çelik, Ank. 1996
10. Dilâver Cebeci, Men Kazanga Baramen, Türk Dünyâsı Araştırmaları vakfı, İstanbul 2000.
11. a.g.e., 2000
12. Tofler Alvin, Üçüncü Dalga, S. 75-95.

13. Neff John, Sanayileşmenin Kültür Temelleri.
14. Fındıkoğlu Z. Fahri, İctimâiyât Dersleri, s. 205
15. a.g.e,206
16. Enöz Mehmet, Türk Ailesi, Devlet Kitapları, İstanbul, 1977, s.8.
17. Gökalp, Ziyâ. Türk Medeniyeti Tarihi, s. 292.
18. Türkdoğan Orhan.Türk Târihinin Sosyolojisi, Hasret Yay. Ankara, Bsk. T.Y,CI,s.I53
19. Eröz, Mehmet.Türk Kültürü Araştırmaları, s.81
20. Türk ailesinin yapısı hakkında önemli olduğuna inandığım için Dede Korkut hikâyelerden bir kısmından yararlandım.
21. Ergin Muharrem, Orhun Abideleri, Boğaziçi, yay.,İst 1986,s.II.
22. Aşiretlerimizde At Kültürü, Hayri Başbuğ, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1986.
23. Hasan Oraltay, Kazak Türkleri, Türk Kültür Yayını, 1976 İstanbul
24. Ogier Ghiselin De Busbecg, Türkiye'yi Böyle Gördüm, Tercüman 1001 Temel Eser, Hazırlayan: Aysel Kurutluoğlu.
25. Bahaeddin Ögel, Türk Metolojisi, Devlet Kitapları, Milli Eğiti Basımevi, İstanbul, 1971
26. Selçuk Arslancan, Kurtlar iş birliği ve dayanışma disiplinli hareket ederler.
27. Nâil Uçar, "Türkler'de At Sevgisi" "Yıllarboyu Tarih, Sayı: 6 Haziran, 1983, s. 60.
28. Aşiretlerimizde At kültürü, Hayri Başbuğ, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, 1986

29. Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Ankara 1977
30. Başbuğ Hayri, Aşiretlerimizde At Kültürü, Türk Dünyası, Arş. Vakfı yay. İstanbul, 1986, sh.2-3.
31. Kısakürek N. Fâzıl, Ata Sensenfonu, Büyük Doğu Yay. İst. 1984, sh.112
32. Levent A. Sırrı, Divan Edebiyatı İnkılâp Kitâbevi, İst. 1943
33. Güleş Ertuğrul, Türk At Irkları, Ankara, 1995 Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları Arasında Sıportif Temasların Önem Türk Atlı Sıporları Üzerinde bir kaç Teklif: Doç. Dr. Dilaver Cebeci, M. Ü. Beden Eğt. ve Sıpor Yük. Okulu Öğr. Üyesi.
34. Hâlim Bâki Kunter, Eski Türk Sıporları, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938
35. Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, 10. Cilt, 2002
36. Bahaeddin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971
37. N. Tanju, Eski Türklerin Dini Totemcilik ve Şamanlık Değildir. V. Milli Türkoloji Kongresi, İstanbul, 1985
38. İbrahim Kafesoğlu, Türk Bozkır Kültürü
39. Abdülkadir İnan, Eski Türk Dini Tarihi, İstanbul, 1976
40. Dr. Yaşar Kalafat, Eski Türk Dini İzleri, Kültür Bakanlığı, Ank. 1998